

A HÉT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

KISS JÓZSEF

25. szám.

X. évfolyam.

ALAPÍTATOTT 1870.

Angol, francia
uri divatszettek, fehérnemű-
és kalap-raktár

Várady Béla

BUDAPEST,
IV., KISHID-UTCZA 9. SZÁM.
Készít férfiműveket
mérték szerint.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

VII., Alsó-Erdősor 3. sz.

GÖRGEY ARTHUR.

Linoleum egész helyiségek pallójának beborítására.

Linoleum-lapok.

Linoleum-futók.

Linoleum-szönyegraktár
MILDNER H.
Budapest, IV. ker., Váci-utca 3. szám.

Linoleum

egészségügyileg elismert legjobb,
legolcsóbb és legtartósabb pallóborító, pormentes, a hangot felfogja, ruganyos, hézagmentes s tartósabb minden más pallónál.

Dr. EGGER-FÉLE

TRILBY-CRÈME.

Souverän szer az arczbőr tisztítására és az üde szépség megővésére. — Teljesen ártalmatlan, sok évi használat után sem káros. — 1 tuba ára 50 kr. 3 tuba vidékre bérmentve, a pénz előleges beküldése mellett 1 frt 50 kr.

Gyógyszertár a „Nádorhoz”
BUDAPEST,
Váci-körut 17. szám.

Elsőrangú hazai gyártmány.

Gőzcseplők

Pontos ezlm:

**Élső Magyar
Gazdasági Gépgyár
Részvénytársulat
BUDAPEST.**

Magyarország legnagyobb és egyedüli
gazdasági gépgyára,
mely a gazdálkodáshoz szükséges
ÖSSZES
gazdasági gépeket gyártja.

Rendelések megtétele előtt kérjük minden szakszavagó kérdéssel bizalommal hozzánk fordulni.

Részletes árjegyzékkel és szakszerű felvilágosítással díjmentesen szolgálunk.

Szecsavágók.

Morzsolók.

KÉRJEN

minden gyógyszerárban, droguáriában, illatszerekkereskedésben fodrászüzletben csak

OSAN

készítményt, ha fogai tisztántartására és konzerválására tart valamit. Ha szállítója ezen cikket még nem tartaná raktáron, úgy azonnal rendeltesse meg vele, mert általam abban a helyzetben van, hogy Önnek Osant költégmentesen szállíthat. Tessék minden más fogtisztítószerrel a leghatározottabban visszautasítani ha valaki Osan helyett ilyesmit ajánlana. A védjegyre és a címre pontosan ügyelni sziveskedjék.

ANTON J. CZERNY WIEN,
XVIII., Carl Ludwigstrasse 6. (saját házában.)

Főraktár: **TÖRÖK JÓZSEF** gyógyszerár Budapest, Király-utca 12. szám és a **NÁDOR-gyógyszertárban,** Váci-körut 17.

Árak: Osan szájeszenczia 88 kr., Osan-fogpor 44 kr. Osan-fogkefe 30 kr. Orvosilag ajánlatott.

Dr. WOSINSKI

Balfi (Wolfs) gyógyfürdője.

Télen és nyáron nyitva.

Soprontól 10, Nagycenktől 25 percnyire. Enyhe égalj kiterjedett s erdővel borított hegyek által szelektől védett, gyönyörű vidék. Kitűnő vastartalmu savanyuvíz, kénes és vasas ásványfürdők, vasas lápfürdők, villamos kénfürdők (dr. Gärtner módszere szerint) villamos fényfürdők, hidegvíz-gyógyintézet. — A legnagyobb kényelemmel ellátva. Reumás bajok, köszvény, vérszegénység, női bajok, elhízottság stb. ellen. — Fürdő-gyógytár, vasuti- és posta-állomás.

HORVÁTH ZOLTÁN

SZINÉSZETI ELŐKÉSZÍTŐ ISKOLÁJA

BUDAPESTEN, KEREPESI-UT 20., IV. EM. (FELVONÓ).

ALAPÍTATOTT 1892-BEN.

Kiképzés a színművészet minden ágában. Énektanítás az alapgyakorlatoktól a legmagasabb kiképzésig Lichtenstein Dóra k. a. kiváló hangverseny énekesnő által. Színpad. Teljesen felszerelt könyvtár. Kiképzési időtartam 24 hó.

Felvételek egész évben.

ALAPÍTATOTT 1892-BEN.

Felvételi vizsgadíj 3 forint. Tandíj az énekosztályon 20 forint, a drámai osztályon 11 forint havonta. Kiváló tehetségű, de szegénysorsu növendékek tandíj-kedvezményben részesülnek.

Beíratási díj 5 forint.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 10.—

Félévre 5.—

Negyedévre 2.50

Egyes szám ára 20 kr.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VII. ker., Alsó-Erdősor 3. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza.

— 2 — Budapest, június hó 18. —

Julius elsején kezdődik lapunknál az új félévi folyam. Tisztelettel kérjük olvasóinkat, hogy előfizetésüket még a nyári hűselő előtt megújítani sziveskedjenek. Mint minden nyáron, az idén is a legpontosabban utánok küldjük a lapot a fürdőkre és csak arra kérjük, hogy minden helyváltozást nekünk idejekorán jelezni méltóztassanak.

Mai számunkhoz postablankettákat mellékelünk.

Előfizetési feltételek: Egész évre 10 frt. Félévre 5 frt. Mutatványszámok ingyen.

Budapest, 1899. június 15-én.

*A HÉT szerkesztősége és kiadóhivatala,
VII. ker. Alsó-Erdősor 3. szám.*

Krónika.

Bánffy Dezső naplója.

VII.

Június 11.

Sűrű titokról beszélnek a politikusok, titokról sutognak a hordárok. A titkot csiripeli minden fán minden veréb és a titok azért mégis csak titok. Kívül a vezércikkben a nagyfejük elmélkednek a fátyolról, mely csak szerdán fog föllebbenni, belül a hirrovatban pedig a tudósító részletesen elmondja, mit is takar az a fátyol. *Rigoletto*-ban így énekelnek az összeesküvők kórusban, hogy csak csönd és semmi nesz, a *Varázsfuvolában* így éneklí Tamina és Papageno, hogy *csak sietve, csak sietve* egy álló félóráig, míg a szerencsen rájuk nem csap. Operának szép, politikának még szebb ez az üveg-bura alá rejtett titok. Ez mutatja, mennyire megtisztult a politikai légkör az én korrupciós rendszerem megdöntésével, mert én alattam állítólag szemet hunyt a politika sok disznóság előtt, most azonban szembe néznek a disznósággal és állítják, hogy nem látják.

Ez a titok, melyet halandó ember meg nem fog tudni szerdáig, készen megcsinálva hever Bécsben három hét óta. Azt a titkot, melyről senki semmit nem tud, ismerik két hét óta a békekonferenciások, mert amikor Széll Kálmán a parlamenti hangulatot puhította, beadta nekik és ők lenyelték. És megeresztették a hirt, hogy Széll Kálmán, a szerencsés formuláns, egy új formulát dolgozott ki, azt viszi föl Bécsbe s ettől meggyógyul a béna és látóvá lesz a vak. Így tudják azt már is és ha majd hazajön nagy diadallal és beszámol a győzelméről, min-

denki a Széll Kálmán nagy eszét és hajthatatlanságát fogja dicsérni.

Nekem beszélhetnek! De Széll Kálmán barátomnak kellemetlen volna, ha az én jelenlétemben magasztalná valaki az ő nagy eszét és makacs hajthatatlanságát. Mert ő tudja, amit én tudok. Tudja, hogy ez a remek formula, melyet a magasztaló hírek és a félhivatalos *Magyarország* szerint most ő dolgozott ki, hogy kiegyenlítse az ellentéteket és megóvja a magyar érdeket, én ismerem körülbelül a múlt ősz óta. Nagyon jól tudja, hogy az augusztusi tárgyalásaim voltaképpen e körül a formula körül forgottak, melyet ő most eszelt ki, hogy kiegyenlítésül szolgáljon az ellentett felfogások között. Azt is tudja, hogy ezt a formulát rám akarták sózni s én nem engedtem magamra sózni, mert egy önállósági provizorium 1907-ig nem egyéb, mint kiegyezés az alkotmánytalan Ausztriával, akceptálása a 14-ik §-nak, igazolása a függetlenségi álláspontnak, hogy más név alatt ugyanazt az árut mérjük. Hej, hogy nekiment volna Kossuth Ferencz uram annak a formulának, hogy okáda volna rám nagy beszédeit Apponyi Albert a 67-es törvény kijátszása miatt, hogy bízta volna Bartha Miklós forradalomra a parasztokat!

Akkor t. i., amikor csupa jogfeladás volt a kormánypolitika s merő korrupció a közélet. Azt is tudja Széll Kálmán, hogy én provizoriumot csakis 1903-ig akceptáltam és azt mondtam, ha hosszabb időre kell a megállapodás, akkor hívják össze a reichsrathot, vagy módosítsák az osztrák alkotmányt, hogy annak rendje és módja szerint megcsinálhassuk a valóságos kiegyezést. És végül nem titok ő formulentiája előtt, hogy ez az ugynevezett ischli klauzula voltaképpen kompromisszum 1903 és 1907 között s az értelme az volt, hogy megnyugtassa azokat az aggodalmakat, melyek szerint 1903 után Magyarországnak nem lesz sietősebb dolga, mint fölállítani a vámsorompókat. Azt jelentette ez a klauzula: ha 1903-ban nem lesz még rend Ausztriában, de lesz kilátás rá, hogy beáll a rend, akkor Magyarország hallgatag prolongálja a kiegyezést, ha szükséges, még 1907-ig is (ez volt végső terminusnak kontemplálva), de ha nem lesz rá kilátás, vagy a magyarnak érdeke úgy hozza magával, akkor legyen szabad keze hogy beszüntethesse az egyezséget 1907 előtt, amikor neki tetszik.

Ezt a hazaáruló ischli klauzulát én *lealkudoztam* a honmentő 1907-es provizóriumból, melyet Széll Kálmán mennyei inventiója most eszelt ki. És ezt tudja Thun és tudják az osztrák politikusok mind, és ő formulentiája nem röstelli hallgatag zsebre vágni a magasztalásokat

s a paktumos hazafiak nem pironkodnak az osztrákok, meg azok előtt, akik vissza tudnak még emlékezni az ő mult őszi handabandázásaikra. A Széll Kálmán győzelméről beszélnek, mikor Ausztria keresztülvitte az ő eredeti kívánságait, amelyekről velem szemben le kellett tenniük és még a terminusegyesítésben is vivmányt látnak, holott három esztendőtt engedtek a bankparitásból és négy évvel továbbra feltétlenül lekötötték az ország gazdasági szabadságát. Az ischli klauzula szerint *esetleg* tartott volna a provizórium 1907-ig és Magyarország tetszésétől függött volna, melylyel nyomást lehetett volna gyakorolni a nemzetközi szerződések megkötésekor, a híres vivmány szerint *minden esetben* tart a provizórium 1907-ig és a nemzetközi szerződéseket, ha csak négy évre is, úgy kötik meg, mint eddig, Magyarországnak minden fegyvere nélkül. Hogy mit ér a terminusegyesítés 1907-ben, azt ma nem tudhatja senki, mert valószínűleg semmit se fog érni. 1903-ban azonban sokat ért volna, mert ebben a közel időben a viszonyok nem különböznek annyira a maiaktól.

De miért ne lehessen mégis vivmány ez a megbliczceltetés és miért ne lehessen győzelem ez a derékbeadás, amikor szerdáig titok maradhat, amit ma már minden gyerek tud s a paktumnak az utolsó betűig való betartása, amikor négy esztendőtt vállalnak abból, ami nekünk rabság, hármát abból, ami nekünk haszon, amikor Polonyi mérsékelt, Ugron Gábor önzetlen, Széll Kálmán bölcs és a *Magyarország* ellenzéki ujság!

— jun. 12.

Igazán nem tudnák idehaza, mi volt az a váratlan nehézség, mely az utolsó perczben fölmerült? — Hát a kvóta. Thunnak eszébe jutott a kvóta, meg a híres junktim s Széll Kálmán az ő fényes diplomata tehetségével azt a nehézséget is elhárította úgy, hogy belement a kvótaemelésbe, meg a junktimba.

Hát végre is, ha a kvótát emelni kell, hadd emeljék. De ezek az urak a törvény betartásán nyargalnak, már pedig törvény szerint nem lehet és nem szabad Széllnek kvóta dolgában megállapodni. Ez nem az ő dolga, de hát tévednek azok, akik azt hiszik, hogy ebbe majd csak beletörik a bicskája. Már hogy Széll hozzájárulna a kvótaemeléshez és Horánszky hozzájárulna Széllhez? A függetlenségi párt pedig obstrukcióval védné meg a haza pénzét? Szó sincs róla, a kvótát a király fogja emelni, már pedig a korona döntését tisztelni kell. A Pilátusok mossák a kezüket, a tintás talpnyalók meg kisütik, hogy az is az én bűnöm még.

Denique, Széll, aki megcsinálta odahaza a békét úgy, hogy megadott mindent, amit kívántak tőle, győzött Bécsben is úgy, hogy egészen beadta a derekát. Ez az ember addig lesz a helyzet ura, amíg van adnivalója. Már pedig ő adhat, még ha a rendelkezési alapon egy krajczár sem maradna is meg.

— junius 13.

Gondolom, Börne-nél olvastam olyasfélét, hogy olyik kutyát lánczon kell tartani, a németjét azonban szabadon engedik szaladgálni. S amint nézem a mi magyarjainkat a paktum jegyében szabadon, átlátom, hogy kár volt ezeknek az embereknek lánczot verni a nyakukba. Hej

Polonyi, hej Ugron! Ha nem tudnám, hogy Széll félre ismer benneteket, azt hinném, hogy jobban ismer nálamnál. De ő azt hiszi, hogy Noé bárkáján egyesítette a farkast a bárányval. Pedig — eh, hát ezeknek láncz kell? Szabadságot nekik és ólba velük!

— junius 14.

Hát ma volt a nagy nap — az édesanyámnak igaza van, ez a *görög rabszolga* amilyen hosszú, époly unalmas história. Másfél felvonás épen elegendő belőle. Sajátságos, hogy az ilyen együgyűségek milyen fényes muzsikára inspirálhatják a komponistát. Azt hiszem, Jones Sidney nagyon lenézheti Owen Hall urat, akivel együtt dolgozik. Ha nem, akkor nem ért a szöveghez, amelyhez muzsikát csinál.

Ma éppen a városban sétáltam, amikor nagyrobogva vonultak a szabadelvűek a klubjukból a Házba. Megnéztem őket jól: bizony a régi lakajok új mundérban. Olyiknak mintha az orra vére folyna a nagy lelkesedéstől. Hát most mennek a második felvonáson lelkesülni s amint az esti lapokból látom, gyönyörűen muzsikáltak ahhoz a kontár szöveghez.

Hát sorban konstatálták a pártok, hogy a paktum nincs megszegve. Mi sem könnyebb az ilyesminél. A farkas, amikor fogadalmat tett, hogy húst nem eszik, csak halat, a pocsolyában rőfögő disznóról is konstatálta, hogy nem hus, hanem hal. Paktummal mindent lehet konstatálni, azt is kimondották az egiptomiak, hogy az ökör isten, a krokodilus meg szent és nyársra huzzák, aki az ökröt oldalba merte rugni.

Nálunk olyan ember nincs. Ugron Gáboron kitör a lojalitás — e derék ember nemcsak a delegációba, hanem még a reichsrathba is bemenne, ha a haza üdvé ezt így kívánja. Csodálatosan fogékonyak ezek az urak mostanában a haza üdvére. Én alattam bliktri volt a haza üdvé és minden volt az elv. Ma mindenki elvi áldozatokat és ahol valami disznóság történik, azt a haza üdvé kívánja meg.

Nagyon kiéheztek ezek az emberek a régi rendszer alatt, hogy úgy lakmároznak a haza üdvéből az új alatt. Különbözik a hódításnak legújabb divatja az, hogy az államok nem felfoglalják, hanem bérbe veszik és megvásárolják a területeket. Hogy a paktumos paczifikáció micsoda, határozottan nem tudom. Nem hiszem, hogy Széll megvásárolta volna az ellenzéket, mert az ellenzék nem adja el magát. A bérlet okosabb rendszer.

— junius 15.

Hej, hogy puffognak a mozsarak! Győzelem és diadal, dicsőség és hála, majd hogy meg nem dagad a Széll Kálmán talpa, annyira nyalják. S micsoda hidalgó büszkeséggel teszik! A független ordasok nagyokat kongatnak az elvük üres hordaján, hogy így amugy »ők nem járúlnak hozzá a kiegyezéshez, csak nem gátolják meg.« Hát ez az a híres meggátáló jog, melylyel úgy élnek már, mint majom a mogyoróval. Hát hol az isten nyilába van megírva, hogy a kisebbségnek meg kell gátolni valamit? Hiszen ellenezni voltaképpen azt jelenti, hogy meg nem szavazni, nem pedig obstruálni. De a meg nem gátolni most már állandó szükséges konczesszió s a meg-

gátolni parlamentáris jog. A kormánynak nem arra kell törekednie, hogy többsége legyen, mely megszavazza a javaslatait, hanem ellenzéke, mely meg nem gátolja. A kisebbség uralkodik tehát s tökéletesen mindegy, hányan ülnek a jobboldalon.

Ez az igazi új rendszer és a parlamentarismus diadala. A tegnapi séta vadonatúj kalapomba került. Egy paktumos hazafinak köszönöm vele, ezért odaadom a Márton komornyikomnak. Vasárnapi kimenőre jó lesz neki, ha ugyan meg nem tudja, mért nem viselem többé magam.

Éj.

*Homály szakadt a tikkadt néma tájra
S amig merengve járunk csendesen,
Lassan, lopózva jó az alkony árnya
S palástját ránk teríti nesztelen.
Csillaggal himzett bűbajos palástja
Halk susogással hull reám, reád,
Köröskörül a titkos éj homálya,
Felettiünk fénylő csillagmiriád.*

*És nesztelen léptekkel jár a réten
A szerelem láthatlan istene
S bűvös sisakot tartva két kezében
Füvet, virágot megérint vele;
Szeressetek, nem látja semmi, senki,
Szeressetek, csak illatozatok,
Lement a nap. Álmodni és szeretni
Tanítanak a fénylő csillagok.*

*S csodás illat száll át a messzeségen,
Szerelmi vágy bódító illata.
Szerelmes itt a fű, fa, lomb, e réten,
Szerelmes itt az ég, a föld maga.
Nászt ül a titkos véghetlenségnek
Minden paránya, minden porszeme;
Az esti szél is: álmodók ezrének
Sóhajra vált tüzes lehellete.*

*Remegni kezd az éjszaka körültem,
Reszketnek fenn a halvány csillagok,
Lobognak, égnek olthatatlan tűzben,
Amig lázas kebledre lankadok
S míg hunyt szemekkel ajkadat keresve
Mámorba szédít fű, fa, lomb, virág,
Oda tapadok ajkaidra, lesve,
Mikor gyul lánggra az egész világ?*

*... Aztán! ... Merengve nézünk fel az égre.
Beh tiszta, csendes álmodó világ.
Szeliden hull a hold ezüstös fénye,
Ragyog felettiünk csillagmiriád
S míg teregeti szerteszét a réten
A hold ezüsttel átszótt fátyolát,
Mi álmodozva, szótlan, — kéz a kézben
Megyünk a fénylő rónaságon át ...*

Szentessy Gyula.

Középkori történet.

Irta: LOVIK KÁROLY.

I.

Bátor Fülöp, a burgundiak híres királya, vecsernye után, rendes szokásaként, még felment a csillagvizsgáló toronyba. Ezt a tornyot ő építtette Silvius Lőrincz Sebestyénnek, a középkor egyik legnevesebb polihisztorának, a sokoldalú professzornak, aki a csillagászatot csakugy, mint a kánoni doktorságot, amazt pedig ugy, mint az orvostudományt, egyforma jelességgel művelte. Silvius Sebestyén felvilágosodott fő, erős jellem volt: egy azok közül, akikben az eljövendő reformáció mintegy előőrsoket küldött az emberiség közé. Emberöltővel járt kora előtt, sőt jó darabbal maga előtt is: mert negyvenöt éves korában, mikor hatalmas üstökében még csak néhány fehér hajszál csillogott, már mindent tudott, minden elolvasni valót elolvasott. Tanulmányainak eredménye nagy szomjuság lőn, szomjuság a tudomány befejezetlen kérdései, a megoldatlan csomók után. Az előzmények következményei, a fizika, a csillagászat, a történelem szükségszerű folytatásai és befejezései abban az időben még távol voltak a megéréstől, sőt a virágzástól. Amit a tudós husz évi munka után maga előtt látott, egy csomó rébusz volt, izgató és csábító talányok. A jövő nagy megoldások és találmányok előérezései adják meg a középkori tudomány misztikumát. A misztikum pedig szükségképpen rejtélyes feladatokra, rejtélyes utakra csábít. Ilyenformán Silvius se volt hiján annak a regényes hajlamnak, mely a tizenötödik század tudósai-ból oly gyakran mágusokat és alchymistákat csinált.

Silvius Sebestyén romlott korban élt, amelyben az ő tudománya toronymagasságra szökött fel. Mint a középkori tudósok valamennyie, éles szemét ő is rávetette az emberiség megjavításának kérdésére és látva azt az érdeklődést, melyet Bátor Fülöp a tudomány iránt tanusított, a király figyelmét is fölhiyta e problémára. Az ilyen dolgokról szoktak esténként elcsevegni. Tudóst és királyt a nagy eszmék barátsága fűzte össze. Bátor Fülöp Silvius-t nemcsak nagyrabecsülte, de szívéből szerette. A tudósnak egyszerű modora, hatalmas eszméi, melyek szinte hozzáfűződtek a gót torony csucsiveihez és Istenhez törtettek föl, tiszta jelleme egy kiveszni készülő őserő megnyilatkozásainak tüntek föl a nemes és fogékony szívű király előtt. Viszont Silvius a királyban pillantotta meg azt az embert, aki az ő eszméinek utat törhet, azokat királyi szavával élő testté teheti, örökéletűekké pecsételheti és keresztülviheti. E mellett, mint embert is tisztelte urát, aki a tudományok országában járva sok finom hajlamot és nemes érzést áruult el. A király kemény, érdesen egyenes jelleme némi ellentétben állt a két utóbbi tulajdonsággal, de lelkének, mint a sok-élű csiszolás a gyémántnak, éppen ezek sokoldalúságot és fényt adtak. A tudós megértette és nagyrabecsülte őket. Kettejüket szinte bűnként fűzte össze a tudomány.

Bűnként? Talán nem is véletlenül csuszott e kifejezés tollam alá. Mert ha a mai kor magaslatáról nézzük amaz idöket, bűnnek fog feltűnni az, amit Bátor Fülöp és a csillagvizsgáló tudós közösen követtek el. Ha ma történnék meg az, amit ők ketten az emberiség érdekében tettek, helyesebben: csak tenni próbáltak, fölzudulna a közvélemény és megmozdulna a nép. A szabadság, egyenlőség és testvériség korában társadalmi forradalommal végződnek, ha valaki kísérletei számára élő embert választana ki s rajta, akár a kísérleti nyulón, feltevéseket iparkodnék bebizonyítani. De nehogy valaki azt higgye, hogy a velen-
csei kazamatákba akarom vezetni, hadd beszéljem el rend-
dén mondani valómat.

II.

Mondjuk, hogy történetem az 1435-ik esztendőben játszik.

És most menjünk még huszonöt évvel hátra: a század kezdetére.

1410-ben Bátor Fülöp, akkor még a tudomány novicziusa, ép olyan pontosan, mint most, járogatott fel Silvius mester tornyába. A torony a kor teljes művészetével volt berendezve, a tudományos szerszámokon kívül a felséges pártfogó pompás dolgozószobáról, szőnyegekről és kényelemről gondoskodott. A csucsivű ablakon át kilátás nyílt a város hatalmas tereire, a kapukon kívül lévő zöld mezőkre és a kék hegyekre. A torony nem volt túlságosan magas s így az utcán járó alakokat tisztán meg lehetett ösmerni. Azon az alkonyaton, mikor a király a dolgozószobába ment fel, éppen eleven élet pezsgett a piacon.

Valahonnan bábjátékosok érkeztek s ugyancsak szórakoztatták a tömegesen összeverődött uri népet. A színpad közvetlen az apátság épülete mellett volt fölállítva, néhány lelki atya az ablakból nézte a komédiát. A porondon köröskörül padok, telve hölgyekkel és lovagokkal. Minő színpompá! A napsugár szípként tört meg az arany és ezüst brokáton, a spádék markolatán. Egy pár lovag disz hadi felszerelésében feszített: az aranyozott, gyönyörűen karczott, de háboru számára kissé gyöngé pánccélok vakitva világítottak. Mellettük a többi ur a tizenötödik század elpuhult divatjában: szűk nadrágban, még szűkebb és rövidebb kabátban, fűzött derékkal és kitömött vállakkal, négy láb hosszú, kitömött orru selyem cipellőben. Minden oly finom és gyöngéd rajtuk. A gyöngyökkel himzett keztyűk, az arannyal kivarrott hollandi ingek, a mesterséges frizurák, az ujjaknak még izületeire is félrakott gyűrűk, a mélyen kivágott kabátkák: mindez a courtesaneok kényességére emlékeztetett. Helyiely-közzel udvari főméltóságot is láthattál: a földig érő, hermelinnel bélelt diszköponyeg messziről elárulja őket. Nagyobb fényességet már a hölgyek se mutathattak. Csak a magas főkötők és redős szoknyák különböztették meg a férfiakról, akiknek sima arcza s mélyen kivágott válla olybá tette a dolgot, mintha valamennyien egy és ugyanazon gyöngé nemhez tartoznának s némelyikőjük csak tréfából öltött volna nadrágot. Pedig férfiak voltak, a tizenötödik század törékeny, papíros-finomságu előkelő gavalérjai.

A király és a tudós az ablakból nézték a tarka képet. A komédiás színpadján éppen két csinos, bodzafából faragott lovag mérkőzött. Az egyikén ragyogott a pléh, a másik csak úgy utcai módra volt öltözködve. A bábjátékos a függöny mögül élceket is mondatott velük.

— Nagyrabecsült hölgyek és vitéz leventék! Most következik két lovagom mérközése. A pánccélos neve Keresztély, a másiké Sebestyén; ők azonnal vivni kezdenek. Keresztély persze hátrányban van, mert rajta pánccél van s hogy a mi pánccéljaink mennyire nem tudnak ellentállni, azt láthatják azon a nagyrabecsült lovagon, aki itt a nézőtér első sorában aranyvértben ül...

Harsogó kacagás, mindenki az apostrofált lovagra néz: valóban, pánccélja oly vékony volt, mint a lehelet. A lovag elpirul, de aztán maga is a nevetőkkel tart.

— De viszont, — folytatja a komédiás a függöny mögül. — Viszont meg van az az előnye, hogy vértjénél fogva könnyebben mozoghat, mint Sebestyén, akin ruha van, ami, persze, kissé nehezebb...

Ujabb derűtlenség és tetszés. A viadal megkezdődik. A bábjátékos ügyesen rángatja drótjait, úgy, hogy hol egyik, hol a másik lovag támad vagy véd. A közönség keztyűk tompította tapssal kíséri a mérközést s lassan belemelededik az élvezetbe. Az első sorban egy hölgy, akinek haján meglátszik, hogy a nap melegen mestersé-

gesen halványította szőkére, feláll s utána mindannyian fölkelnek. Izgatottság vesz erőt a nézőkön; »vigyázz!« »ugorj!« »rajta, Keresztély!« stb. kiáltások hallatszanak. A tömeg lassan egész a színpad közelébe húzódik s lélekzetviisszafojtva, akárcsak Hercules és Anteus mérkőznének, nézi a bodzafabábok viaskodását. Végre is, hosszas birkózás után Sebestyén győz és a vaspánccélos orra esik.

Dörgő éljenzés, zajos taps és tetszés. A bábjátékosnak meg kell jelennie s mikor borotvátlan, vörös arcza előbujik a függöny mögül, hatalmas virágbokréta röpül feléje. Az első sorban álló hölgy, akinek mesterséges szőke haja van, dobta felé. Aztán újabb taps, lábdobogás, zaj; az előadást meg kell toldani. Most egy toronymagas kalapu, hosszú sleppes hölgy jelenik meg; az uszályt négy apród hordja utána, akik azonban alig győzik a nagy súlyt.

A király és a tudós szégyenkezve nézték a komédiát.

— Ez az én népem, — szólta Bátor Fülöp komoran. — Egy vásári bábjátékos lelkesíti és egy utszéli komédiás megnevetteti.

Silvius undorral fordult el az ablaktól.

— Vajjon mivé lesz ez a nép, arra vagyok kíváncsi fölség?

— Nem lesz belőlük semmi — mordult föl a király.

— Az első háboru elsöpri őket, mint a pelyvát. És utódaik? De vajjon milyen gyermekei lehetnek az ilyen népnek, melynek aggastyánai is gyermekek? Életképes faj ez?

— Nem, fölség — válaszolt Silvius, az ablak nehéz bársonykárpitját lebecsájtva. — Száz év múlva Burgundia megszűnt élni.

A király arcza elkomorult. Erős, hatalmas ember volt, aki a világtörténet számára kívánt alkotni s akinek épp úgy fájt népe romlása, mint saját dicsősége pusztulása. Most, hogy a tudós nyíltan szemébe mondta, kétszeresen fájt neki az igazság. Arczára nehéz redőkben borult a gond. Mindkettőjük szavát elvágta a jövő képe.

A mester meggyújtotta dolgozólámpáját. Homályosodott. Lassu alkony borult a termékeny burgund dombokra, amelyekről, mint a föld imája, csöndesen szállott égne az estéli pára.

— Tenni kell, tenni kell — mondta a király az ő darabos, mély hangján. — Ez nem maradhat így. Minden téren pangás, puhulás, petyhüdés. A katonáim léha, cziczomás parasztfosztogatók, a főuraim gyáva bábuk, akiket kedvére sértegethet az utolsó komédiás. Az asszonyok czéda személyek és nem anyák. Egy gyerek megszületése Isten csapása nekik; fele nem kél föl az ágyból.

Silvius komolyan állt a király előtt. Egy ideig nem szóltak semmit, aztán megint az uralkodó kezdte. Becsületes szürke szemét a tudósra vetette.

— Te nagytudományu férfiú vagy — szólta. — A történelem tudománya pedig megmutatta, hogy nagy események képesek nemzeteket átalakítani. Népvándorlások, új vallások, új alkotmányok. Nem volna rá mód; a mi népünket átváltoztatni?

Silvius megrázta fejét.

— Új vallás? Egy évszázad lejárhatja, morzsákra törí csodatévő babonáját. Új alkotmány? Addig se él. Népvándorlás? Ilyen csapatokkal, amelyek a szomszéd dombokat se tudják átlépni? Nem, fölség, ez mitsem ér.

— Hát így kell elpusztulni? És ezt én lássam, én, aki egész életemet a népemnek szenteltem? Én, akinek még halálom után is népem közt kell lennem?

Silvius hallgatott. Egy párszor ránézett a királyra, mintha szólni akarna, de aztán megint csak hallgatott. A király azonban sokkal jobb emberismerő volt, semhogy észre ne vette volna, hogy barátjának torkán van a szó. Kezénél fogta meg a tudóst, aztán maga mellé ültette.

— Felség — kezdte a mester és hangja úgy reszketett, mint azoké, akik nagy eszmét közölnek elsőnek valakivel — felség, az emberiséget kell új alapra fektetni.

Bátor Fülöp kérdőleg nézett barátjára.

— Az anyag rossz, azt tatarozni nem érdemes — folytatta Silvius, lassan nekibátorodva. — A gyöngé tüdő; a gyöngé nevelés továbböröklődik, egészséges faj csak egészséges szülőktől származhatik. Az emberi megszokás egészen helytelen irányba terelte az egész emberi megszokást. Egyes fejlődési, nevelési divatok, egyes abnormis példák még évezredek előtt lesújtották, megbéklyózták az összes halandókat.

A király rávetette tekintetét a tudósra.

— Érthetőbben beszéljek felség: kétségtelen dolog, hogy példának okáért egyes nehéz betegségeket: a tüdő-sorvadást, a vesebajokat, a gyöngé mellett és szívét annak köszönhetjük, hogy nem négykézláb, hanem két lábon járunk, ami az egész szervezetet mód nélkül megerőlteti és idő előtt elcsigázza. Az állatok közül csak egy ösmeri ezt a nyavalyát: a majom, aki vesztére szintén két lábon áll. Tovább fejtegethetném, mily oktalanság ez a szokás. Hiszen nincs benne az ösztönben: a gyermek tanítás nélkül talán sose tanulna meg. Egy ember divattá tette, a többi, Ádám óta, majmolja. Pedig ez a legdrágább divat, mert legalább husz évet vesz el az életünkből. De hát ez csak példa, amely mutatja, milyen hamis alapokon nyugszik az egész emberiség. Avagy nem oktalan-e a táplálkozása, a tömérdek hus, mely vadit és az utódok gyomrát teszi tönkre, nem esztelenség-e a mai házasság, mely oly gyakran a legalkalmatlanabb elemnek engedi meg az egyesülést, ezzel esetleg oly anyagot vonva el örökre a továbbfejlődéstől, mely erőt produkálhatott volna. Az állataink tenyésztésére szorgosan ügyelünk, az ember már az unokáira nem gondol. És ha valamelyik fellázad e rideg törvény ellen és az öserőnek enged, annak, mint házasságtörőnek feje vétetik. Papirosok és szokások, fölség, papirosok és szokások szabják meg a mi életpályánkat, nem pedig az emberiség legbecsesebb iránytűje: az ösztön. Az ösztön háttérbe van szorítva, sőt: kigunyoljuk. Szenteknek fogadunk el papirostörvényeket és ridegen elsajátítjuk az elődeink szokásait: a nyelvét, a modorát, szokásait, fejetartását, a tanulmányait, nem gondolva még azzal se, hogy minden változik és az emberiség általános fajtája száz év alatt némileg csak módosul.

A király nagy érdeklődéssel hallgatta a fejtegetéseket, melyek egyre hevültebbé tették Silvius.

— Mi sem természetesebb, mint hogy ilyen körülmények között, — folytatta a tudós — fogalmaink meghalványulnak, ítélőkéességünk bizonyos nagy dolgokra szemben eléjétől fogva eltompult. Sőt gyakran nincs is ítélőkéességünk. A becsület nem az, amit az ösztön becsületnek parancsol, hanem egy körülzirkalmazott törvény, melyet gyarló emberi ész sajtolt ki. Szabadság? Szabadság-e az, hogy az ember köteles szeretni egy darab földet, amelyet hazának neveznek, amelyhez pedig csak annyi köze, hogy benne született? Emberek, akiket vágyuk, ösztönük másfelé húz, kötelesek néhány hegy és folyó határai között élni, mikor pedig a madaraknak is megvan a joguk, hogy ősszel az egészségünknek megfelelő délre húzódnak. De talán ma már nincs meg az ösztönünk se: kiirtották a törvények és szokások. Kinek sugalna valamit az ösztöne, ez az isteni szikra, mely minden állatnak megmondja a helyeset és megfelelőt? Okosabbak akarunk lenni nála és ostobábbak vagyunk, mint a kutya, aki ha beteg, meg tudja találni azt a gyökeret vagy utilapot, amely meggyógyítja. Elnyomtuk egy hatalmas érzést, egy örök lángot: nevetve, könnyelműen írtottuk ki és

keservesen fizetünk meg érte. Miután nem követtük és fejlesztettük, eltompultak azok az idegeink és szerveink, melyek az ösztönt szolgálják. A tapintás, a hallás, a szaglás, az izlés mind önkéntes rabszolgája a nagy »emberi« törvényeknek: lefokozódott és részben el is tűnt. Az állat, imé, már a hatodik érzékét finomítja ki. Kísérletek igazolják, hogy denevérek, amelyeknek szemét kiirtották, még így, vakon is, szédítő gyors repülés közben el tudják kerülni az utjokban álló fákat és tárgyakat. Mit jelent ez? Azt, hogy az állatban a megérezés ösztöne kezd kidomborodni. Vajjon egy ujjabb ezer év alatt hová fejlődik az állat? És tíz vagy husz ezer esztendő múlva ki lesz a legtökéletesebb lény: a rövidlátó, gyöngén halló, még a vihart sem megérező ember, vagy a sólyomszemű, kutyaorru, denevéreérzésű állat, amely a természet parancsait ösmeri el egyedül szentnek? Amit az egyik érzéktől elveszünk, az a másikinál lesz erősebbé (így van, minden gyermek tudja, hogy a süketek kitünően látnak, a vakok embertársaiknál jobban hallanak) s mi minden érzékünket az ész rendelkezésére bocsátjuk. Idővel belőlünk csak az ész fog megmaradni, egy gyönyörű, szabályozott törvénytár, amely rövidebb éltű lesz a kérészeknél.

A király élénk érdeklődéssel hallgatta a mestert, a kinek arcza lassankint lángba borult. A szögletes arczu fő, a szürke szemek, melyekből áramként futott az okosság lángja, széppé lettek e beszéd közben.

— Es azt hiszed, — kérdezte a király, — hogy az ösztön helyes utra vezetné az embert?

— Hiszem fölség, — mondta a tudós a hitvallomás erejével. — Hiszem, ha nem is ma, nem is ötven év múlva, de évszázadok multán az ösztön tökéletessé tudná tenni az emberiséget. Mi már nem érnők meg, de nem magasztos feladat-é egy királynak, hogy neve tulragyogja még azt a fényt is, melyet a korona viselése évszázadokra amugy is biztosít neki? Nem magasztos dolog-e a természet munkájába beleavatkozni, helyesebben: a természet jogaiba visszahelyezni s az embert átalakítani az igazi képre, amely erőt, nyugalmat, szilárdságot és szépséget jelent? Ki kell fejleszteni az emberben azokat a tulajdonságokat, melyek közvetlen a természet működését jelentik. Az érzékeket, az ösztönt, az erőt, a ma még rejtett tulajdonságokat. Ki mondhatja, hogy az ember tiszta típusa az, amit ma látunk belőle? A kutya típusa-e az idomított eb vagy az igazi macska az, mely kályhánk mögött fogdossa az egereket? A tiszta ember-e az, aki folyton csak az esztét dolgoztatja és a következményeket mérleget? Ki tudja mi az ősember? mi az ember természetadta típusa? Talán nem olyan művelt, nem olyan idomított, de úgy lehet, sőt valószínű, hogy boldogabb, erősebb, tisztább és mindenekfölött: hosszabb életű. A kutya egy év alatt teljesen kifejlődik és így is átlag husz évet él. Még a nagy fejlődést kívánó állatoknál is, körülbelül, megvan ez az arány. És az ember? Legkedvezőbb esetben husz éves korában fejezi be növesi munkáját, de volt-e halandó, aki huszszor husz évet élt? Mit mutat ez? Arra vall, hogy amit épített, rosszul van építve, fejlődése korcsosult, a mult hosszabb a jövőnél. Mi benne a hiba? Mért nem vagyunk négyszáz esztendősek? Ki tudná megmondani? Lehet, hogy a négykézláb járó ember élne addig, lehet, hogy a ki nem száradt idegek tovább lennének képesek ellentállani. Meddő dolog róla vitatkozni, ezt csak maga a természet jelentheti ki.

A király, akit a fejtegetések csakugy felizgattak, mint a tudóst, közbevágott:

— Kijelentheti? Hogyan jelentheti ki?

A tudós elhallgatott, aztán megint olyan hangon, mint a hogy fejtegetéseit megkezdte, szólalt meg:

— Próbát kell tenni.

— Próbát! — riadt föl a király.

— Kísérletet egy emberrel, — szólt hirtelen a tudós, szeméit urára szögezve.

Bátor Fülöp meghökkent. Humanista volt, aki igazán szerette embertársait: kimélte és tisztelte bennök halandótársait.

— Az nem lehetséges, — vetette ellen — az vivis-section.

— Vagy az ellenkezője: egy ember igazi boldoggá tevése.

— Nem tudom elképzelni, — rázta fejét a király. — Nem, Silvius, ez merész játék. Ezt nem tehetjük.

— Mert fölséged is isteninek tartja az emberi törvényeket. Mert immár egész természetes, hogy valakinek, aki a világra jött, tudtán és akaratán kívül rögtön ígát tegyünk a nyakába.

Ismét elhallgattak. A király rávetette tekintetét Silviusra, akinek okos szeméből a meggyőződés ereje beszélt. Mint mikor nagy és szent eszmék kapcsolódnak össze, úgy néztek egymásra, mialatt tekintetük egybeolvad és minden egyéb eltűnt mellőlük. Az a hit és erő, mely a tudós arcából szinte anyagi testként elészökkent, lassan leküzdötte a király ellenvetéseit.

— Azt mondd tegyünk próbát. De hogy gondold ezt voltaképpen? — mondta halkan.

— Ezt csak fölséged támogatásával és jóakarásával vivhatom ki.

— Tehát van valami terved?

— Van felség. Még pedig a legegyszerűbb megoldás alapján. Alapjában emberről és ösztönről beszéltem: vessük hát össze a kettőt. Mutassa meg a természet a maga útját. Jelölje ki ő maga az embernek, hogyan beszéljen, hogyan járjon, hogyan ruházkodjék.

— Azt gongolod, hogy az embert... — mondta a király ismét ingadozva elhatározásában.

— Igen, fölség tegyünk bele egy embert a természetbe. Fejlődjék, nevelődjék, dolgozzék úgy, mint azt ösztöne parancsolja és a természet szabályozza. Egy állat se vész el a mindenségben és mind megtanulja azt a nehéz mesterséget, melyet életnek nevezünk s amelynek megnyilatkozásai az állatnál ép oly sokoldalúak és bonyodalmasak, mint az embernél. Tegyük próbára vajjon a mi társadalmi és egyéni törvényeink tényleg helyesek-e? Nincs valahol valami tévedés, nincs-e valami évszázadok örökölte kényszer, amely éltünket megrövidíti s az embert korcscsá teszi?

— Amint te, így előttem, fejtegeted, mindez egyszerűnek látszik, de félek, hogy a kivitel nem felel meg számadásaidnak. Lelkedre mernéd venni, hogy esetleg embert ölsz azzal, hogy papiros föltevéseket igazolj vele?

— Lelkemre merem venni, — szólt Silvius komolyan. — A tudománynak van rá szüksége s ezért az én életemet is szívesen odaadom.

— Ám jó, — felelt Bátor Fülöp, akire a tudós rajongó föllépése döntőleg hatott — halljuk, hogy gondold a kísérletet?

— Egész egyszerűen, fölség. Vegyünk egy három esztendőes gyermeket, olyat, akinél az emlékező tehetség még nincs kifejlődve s mégis már táplálkozni tud s tegyük ki egy pusztaszigetre. Eleintén, persze, adjunk közelébe néhány könnyen elérhető eledelt, gyümölcsöt vagy gyökeret, hogy éhen ne vesszen, de azután hagyjuk teljesen magára. Embert ne lásson, emberi eledelt ne kapjon, a világból semmit ne ösmerjen. Ugy fejlődjék és úgy cselekedjék, ahogy az ösztöne parancsolja, ahogy a természet szabályozza; ha úgy kell éljen fák tetején, avagy járjon négykézláb, állatként ossza be életét, vagy legyen akár vízi lakóvá, de mutassa meg nekünk a mi igazi képünket, mutassa meg azt az utat, amelyet a teremtés jelölt ki számunkra s amelyről, hiszem, letértünk. Ha ezt meg-

cselekedte, könnyen megtaláljuk azt a módot, amelylyel az egész emberiség sorsán fordíthatunk s az emberi típust elérhetjük. Ennyi az egész, fölség.

Bátor Fülöp szinte káprázva bámult az eléberajzolt képre. Silvius, aki eddig lángoló arccal beszélt, kimerült és sápadtan ereszkedett egy székbe. Megszületett a nagy dolog, a szülő elbágyadt; szemét, mintegy, hogy ne lássa a nagy gondolatot, mely annyi reményt, de annyi álmatlan keserves éjszakát is szerzett neki, fáradtan lehunyta. A bársony-kárpit megül elébujt a hold és még fehérebbé tette a szegletes aszkéta arcot, amelynek a sok tudományos műszer, csontváz, foliáns és térkép rejtélyes hátteret füstött.

Az ajtón az udvarmester kopogtatott: éjféltre járt. A király fölkelt.

— Bizom benned, — szólt és megszorította a tudós kezét. — Áldás szálljon munkádra!

A tudós kikísérte fölséges vendégét, aztán egész éjjel fel- és alájárt szobájában, nem tudott az izgatottságtól elaludni. A nagy elhatározások láza szaladt ereiben s mialatt a város csöndesen ébredezni kezdett, úgy érezte magát, mint a katona, aki egy rejtelmes, szörnyű csata előestéjén áll.

(Vége következik.)

SAISON.

Nyári nóta.

— június 15.

Kedves Kiss, tizenöt éves lányok számára oly furcsa, oly különös, oly mulatságos, hogy férfiak is vannak a világon, hogy nem tudnak betelni a mulatsággal, s csak úgy pukkad ki szemükből a kacagás, ha végigmennek az utcán. Ah, kedvesem, mily kegyes csalása ez a természetnek; voltaképpen sirnunk kellene ilyenkor, mint mikor megszületünk s belépünk az életbe, vagy az élet lép be a sorsunkba. A villogó szemü, elbizott mosolyu, széles vállu szőrös bestia akkor lép az életünkbe — s ó mi csacsik, mi még nevetni tudunk rajta, s bökdössük egymást a könyökünkkel, s majd kiesünk az ablakon és naplót írunk! Holott meg kéne csókolnunk az édes anyánk kezét, meg kéne csókolnunk a tulipántos ládánkat, meg kéne csókolnunk a kurta ruhánkat, meg kéne csókolnunk a gyerekkori kis ivópoharunkat, s néma komolysággal kéne tovább vonulnunk, mintha tutajon mennénk lefelé a holt tenger felé, mint ahogy álmában látja az ember vérpadra menni a királynékat. S ez csak az első stáció volt s istenem hány stáció következik még utána, az első csóktól az utolsó bűnig, a beleszédüléstől a kikopásig... s mi nevetünk, mikor tizenöt évesek vagyunk, nevetünk és tánczolunk, s nem tudjuk, mily vulkán fölött járjuk a *kreuzpolkát* s a *pas de quatret*.

Kedvesem, maguk, tudom, nagyon kíváncsiak rá, mint vélekedik egy asszony a szerencsétlen herczegasszony történetéről, akit e héten vittek Szászországba — örök gyógyulásra. De lássa, én már egyszer kifejtettem, amit én gondolok a dologról; kimondtam a gyászos varázsigét: negyven éves asszony — s ezzel megmondtam mindent. De bármily középkori rettenetességek történtek is a herczegnő főhadnagyával s a főhadnagy herczegnőjével; bármely szégyene az orvosi rendnek, hogy a tudósait meg-

lehet kapni minden nagyuri hatalmaskodásra, s bármit gondoljon az ember azoknak a szivéről; akik a mámor megtántorodását úgy büntetik, mint a gonoszság kiszámított tigrisugrásait: azt csakugyan nem mondhatja senki, hogy a szegény királylány ura volt az idegeinek. Nem tudom, igazán leesett-e arról a bizonyos hegyről — én már láttam asszonyokat, akik sík földön, sőt egy causeuson. vagy egy hintaszékben is »elvesztették ethikai érzéküket«, s »áldozatául estek egy méltatlan kalandor szuggesztióinak«. De végre is: az ilyen *szuggesztiók* a legfelsőbb körökben sem olyan ritkák, hogy a médium minden nagyobb botrány és föltűnés nélkül ne hódolhatna nekik, s a királyi, fejedelmi és hercegi *zsugorik* sem oly ritkák, hogy meg ne állapodott volna a módja, gombostűpénzükkel elégedetlen királylányok és hercegasszonyok mint vágjanak eret fölséges apjukon és fönséges urukon, anélkül, hogy a fehérműjüket kiraknák az ablakba. S hogy a hercegnő ezt mégis megtette, hogy *partout* hajszoita az *éclat*-t, mikor a pénzét s a szivét szép csöndben is elköltötte volna, s hogy anya létére mindezt akkor volt képes megtenni, mikor a lánya jegyben járt, s az ő alkonyatának szürkébe vesző beteges ibolyasávjai a saját édes lánya pítymallatának rózsaszínét tépték és zavarták meg: bizony ez mind arra vall, hogy az a szegény asszony beteg volt, egészen és teljesen beteg, mert amíg egy asszonyban *egy* ép íz van, az az *egy* ép íz is az anyát szolgálja benne.

De különben: bolondság — asszonynak lenni általában bolondság, s ha már ti férfiak is bolondok vagytok — mennyivel bolondabbak vagyunk mi, hogy a ti bolondjaitok vagyunk! Hallja, a nyár mégis csak a legmulatságosabb évszak — így elnézni a sok asszonyt, aki mind lázasan rendez, pakol és naftalinoz, olyan komoly képpel mintha a végrendeletét írná, hogy szaladjon fürdőre, ami más szóval annyit jelent, hogy szaladjon férfi után! Ha piktor volnék, megfesteném, afféle képben, mint a *Jagd nach dem Glücke* vagy *Az örvény felé*. Lefestném az asszonyt, tizenötötől hetvenötig, amint fut, rohan, száguld és zuhan a férfi felé. A jó családanyát, aki mindent, amit a regényekben olvasott, magára ért, — az ő ferde szoknyájával és kiálló halcsontjaival ő az a csábos szirén, szfinx, Loreley és kárhozat, akiről a versek zengenek, s aki egy rossz órában eléje kerül: a legocsmányabb jöttment lesz az a Napoleon, kinek ah, ellentállani nem lehet. Lefestném a szép, fiatal szoborasszonyokat, kikre a férfiak félénk, lemondó áhitattal néznek, mert el se tudják hinni, hogy ez a fönség valaha leereszkedhetik őhozzájuk, s neki magának is fáj, hogy *ennyire* mégsem királynő, s valaki elé mégis csak le kell tennie a koronáját. Lefestném az olvadó glecsereket, akik majd egy életen át tiszta, hideg fehérségben meg tudtak maradni a hozzáférhetetlen hegytetőn, de egyszerre csak megsajnálják a saját fehérségüket, hogy ez az isteni pompa mind úgy veszszen el, hogy senki se lássa s gyönyörűsége senkinek se legyen belőle, s erre olvadni kezdenek, és csuszni, elébb tán csak egy vonalnyit, majd gyors sikamlással a lejtőn lefelé. De lefesthetném a szegény, ostoba, megcsalt babákat is, akik ész és meggondolás nélkül mennek neki a kárhozatnak, mert

azt hiszik, hogy ez a világ rendje — de a legelső perczben, amint már késő, föleszmélnék, kinyílik a szemük, s elborzadva látják, micsoda egy életre való terhet vettek a vállukra abban az egy perczben, s ez élet minden vezeklése és megbánása nem teheti jóvá ez egy percz meggondolatlanságát. Ez a legrettenetesebb a szerelemben: ez a kiirthatatlansága, jóvátehetetlensége, megváltozhatatlansága annak, amit egyszer elkövettek, s hiába hunyod le a szemedet: nem történt semmi, feledjük el, kezdjük új életet — a mult vigyorogva ragad vállon, s kárörvendő ujjal feszíti föl a szemhéjaidat.

Azt hiszem, sok bolondot irtam itt össze — csak valahogy vallomásnak ne vegyék! Nem, engem a józan-ság nem megőriz a bolondságtól — de néha igazán kétségbe esem a nemünk tragikumán. Mert ugy-e, abban áll a tragikum, hogy azért kell szenvednünk, amit muszáj volt elkövetnünk? S a szerelemben az a kétségbeejtő, hogy míg ha például a férfiakat ellenállhatatlan erők és alkalmak hajtánák arra, hogy olykor vagy állandóan ezüst kánalakat lopjanak, a társadalom okvetetlen talált volna módot e sebek megenyhítésére s a következmények elhárítására: a szerelmi baleseteket a törvény-könyv sem teheti jóvá, mert szeretném én látni azt a Csemeget vagy Szilágyi Dezsőt, aki eltilthatná egy szerelmes férfinak, hogy meg ne örüljön s gyilkosságra ne gondoljon féltékenységeben, amiért szerencsétlenül és véletlenül nem ő az *első*! Ezt nem teheti jóvá sem ő, sem az asszony, sem a jó isten. Ezzel csak kölcsönösen agyon gyötörhetik egymást, s átkozhatják a végzetet, mely nem igaz, hogy örömkönnél s megtartónál: gyalázatunkul és gyilkosunkul csempészte az életbe a szerelmet. A szerelem a legnagyobb betegség, mert annyira megszokjuk, hogy nem tudjuk elviselni, ha kigyógyultunk belőle. Halálosan beteg az a szív, mely végképp kigyógyult a szerelemből — irta egyszer valahol egy nagyon érdekes és nagyon szép férfi, akit változatlan pompában látok olykor a Váczi-utcán, s világosan meglátszik rajta, hogy ettől a halálos betegségtől mindenkorra meg van óva.

Isten vele, kedves barátom. Ha én most azt írnám, hogy én is lázasan rendezek, pakolok és naftalinozok, akkor rám alkalmazná a saját teóriáimat és rosszat gondolna rólam. Ne tegye — én vagyok az a kivétel, aki megerősíti a szabályt. Igaz, hogy én is fürdőre készülök, de képzelje: az urammal. Tudja, a férj olyan, mint a beoltás a himlő ellen; immunissá tesz a szerelem ellen. Ily nyugodt nyár kilátásaival bucsuzik magától a maga immunizált barátnéja

Emma.

A remény olyan mint az ópium: éltetve öl.

*

Az unalom az ostobaságnak hálóköntöse, a fontoskodás pedig a diszöltözete.

*

Az ember csak jelenés, az állat a megtestesült valóság.

*

Jobb, ha több feleséged van, mint ha csak egy: ha veszekednek, legalább békén hágnak.

Arab közmondás.

Viktória.

Irta: KNUT HAMSUN.

8

(Folytatás.)

Tél. Künn az utcán nagy a hideg, csupa köd és por a szeles levegő.

János megint a városban van, régi szobájában, ahol ismét hallgathatja, mint nyikorog annak a fának az ága a falon s a honnan az ablakból már annyiszor köszöntötte a hajnalderengést.

Most már nem süt a nap.

Az egész idő alatt úgy foglalta őt el a munkája: ezek a nagy iverk, amiket teleirt, s amik egyre szaporodtak a tél előrehaladtával.

Mesék sorozata volt az, a fantázia világából, egyetlen, végtelen biborszintű éj.

De a napok mégsem voltak egyformák. Rossz napok úgy váltakoztak jókkal s olykor, bármily elmélyedetten dolgozott is, elég volt egy gondolat, egy szempár emléke, valami rég elhangzott szónak fölcsendülése a lelkében, hogy alkotó hangulata hirtelen továtűnjön.

Olyankor aztán fölkel s elkezdett egyik faltól a másikig tétovázni; sokszor cselekedte ezt és a pallón fehérítő kikopás mutatta föl s levándorlását és ez a nyom napról-napra fehérebb lett.

Ma sem dolgozni, sem gondolkodni nem bírván s emlékezéseim mián sehogy sem lelhetvén nyugtomat, ime leülök, hogy leírjam, mi mindent éltem át egyetlen éjszakán. Ah, kedves olvasó, ma oly iszonytatóan rossz napom van nekem. Odakünn havazik, lélek sem jár az utcán, csupa ború minden és az én lelkem oly rémesen sivár. Órák hosszat jártam az utcákat, járkáltam föl s alá itt is, a szobámban, úgy igyekeztem magamhoz térni kisé; most pedig már délután van és én még sem vagyok jobban. Ime, aki lángoló kellene, hogy legyek, hideg vagyok és sápadt, mint a fényehuny nap. És — kedves olvasó — én ily állapotban próbálok most írni egy világos, izgalmasan érdekes éjszakáról; mert a munka nyugalmat hoz rám és a lelkem néhány óra múltán megint derült lesz talán...

Kopogtatás hangzik az ajtón és belép Szejer Kamilla, az ő ifju, titkos jegyese.

Ő hát leteszi a tollat és fölkel.

Mindketten mosolyognak s úgy köszöntik egymást.

— Nem is kérdezősködjél a tegnapi bárról? — szól a leány minden bevezetés nélkül s egy székbe veti magát. — Az egész táncrendet végig táncoltam. Hajnali háromig mulattunk. Richmondal táncoltam.

— Köszönöm, — válaszolt a molnár fia, — hogy eljöttél, Kamilla. Oly nyomorultan szomorú vagyok s te oly vidám vagy; ez majd javamra válik talán... Nos és milyen volt a bál ruhád?

— Piros, természetesen. Ah, Istenem, tudom is én már, de bizonyára igen sokat csevegettem és sokat nevettem. Oly pompás volt minden. Igen, piros volt a ruhám és egy csöpp ujjá sem volt, de még csak egy kis sejtetésnyi sem. Richmond a követségénél van, Londonban.

— Ugy!

— A szülei ugyanis angolok, de ő itt született. Hát a szemedet mi lelte? Vörös. Sirtál talán?

— Nem, — felel János és fölnevet; — csak a meséim világába kukucskáltam bele és ott oly sok a napfény. De ha kedves jó leányka akarsz lenni, Kamilla, hát ne tépd el még jobban azt a papírt, mint ahogyan már eltépted.

— Ah, Istenem, úgy elgondolkoztam. Bocssá meg János.

— Sebaj; csak jegyzetek. De mondd csak: ugy-e rózsá is volt a hajadban?

— Persze hogy volt. Szép piros rózsá; sötétpiros, csaknem fekete. Tudod mit, János, ha majd nászutra megyünk, Londonba mehetnénk. Távolról sem oly borzalmas az, mint alyennek mondják; üres mesebeszéd, hogy oly nagy ott a köd.

— Ki mondta azt neked?

— Richmond. Mult éjjel mondta és ő csak tudhatja. Ah, hiszen ismered Richmondot?

— Nem, nem ismerem. Egyszer ugyan beszédet mondtott rólam; gyémánt-gombok csillogtak az ingén. Mindössze ennyi, amit róla tudok.

— Pompás egy fiú. Ah, mikor hozzám jött és meghajolt és mondta: a nagyságos kisasszony már bizonyára nem ismer reám... Te, János, én odaadtam a rózsát neki. Valóban? Miféle rózsát?

— Azt, amelyik a hajamban volt. Odaadtam neki.

— Bizonyára nagyon beleszerettél Richmondba?

A leány elpirul és élénken tiltakozik.

— Szent Isten, már hogyan? Hiszen megkedvelhet az ember valakit, pompásan mulathat is vele, anélkül, hogy... Ejnye, János, hát elment az eszed?! No soha többé nem mondom ki a nevét.

— Isten ments, Kamilla, hisz nem úgy értettem, — csak nem gondold talán... Ellenkezőleg, köszönettel tartozom annak az urnak, hogy oly kitűnően mulattatott. Meg fogom köszönni neki.

— Oh csak tedd meg azt, — merd csak megtenni azt! Ami engem illet, soha többé ebben az életben még csak egy szót sem fogok váltani vele.

Szünet.

— Nos jó, hagyjuk azt, — felel János, — hát tova készülsz már?

— Igen, nem maradhatok már. Mennyire vagy munkáddal? A mama kérdezte. Képzeld csak, hetek óta nem láttam Viktóriát s az imént találkoztam vele.

— Az imént?

— Mikor idejöttem. — S Kamilla oly különösen mosolygott. — Istenem, mennyire megváltozott, mily hátrányosan! Mondd csak, nem jöhetné-e már egyszer, nemsokára, hozzánk?

— Igen, nemsokára, — felel a molnár fia s fölgrík ültéből. Arczát pirosság öntötte el. — Talán e napokban. Eszembe jutott valami, azt kell előbb megírnem. Valami befejezésfélé a meséimhez. Ah igen, írnom kell valamit, írnom kell valamit! Gondold el csak a világot, mintha nagy magasságból néznéd, képzeld olyannak, mintha valami óriási talár volna ez a föld. Redőiben ott sétálnak ide s tova az emberek, úgy járnak párosan, beesteledett, csönd van mindenfelé, a szerelem órája az... Nász legyen a cime... Azt hiszem, hatalmas dolog lesz. Oly gyakran káprázik elém ez a látomás s mindannyiszor úgy érzem, mintha a mellemnek szerte kellene pattannia és mintha szívemre karolhatnám az egész világot. Ott suhannak ime emberek, állatok, madarak és valamennyinek számára út a szerelem órája, Kamilla. Gyönyörök özöne igérkezik, a szemek kitüzesednek, lázasan lihegnek a mellek. Aztán valami finom pír száll föl a földről; amaz összes meztelen szívek szemérmének a pírja az és rózsaszínbe pirul az éjszaka. Nagy távol pedig mozdulatlanul fekszenek az óriási szendergő hegyek; mitsem hallottak, mitsem láttak ők. S reggel az Isten minderre az ő napjának meleg fényét veti rá... Nász lesz a cime.

— Ah!

— Igen. S mihelyt elkészültem ezzel, meglátogatlak. Ezer köszönet, hogy itt voltál, Kamilla. S feledd el, amit mondtam volt. Semmi rosszat sem gondoltam vele.

— Nem is emlékszem már arra. De az ő nevét soha sem fogom említeni. Nem, soha többé.

Másnap délelőtt megint csak benyit Kamilla. Halvány és rendkívül nyugtalan.

— Mi történt veled? — kérdi János.

— Velem? Semmi! felel sietve a leány. — Csakis téged szeretlek. Igazán nem szabad olyasmit gondolnod, mintha valami történt volna velem és én nem szeretnék. Ah és most halld, mit gondoltam ki: nos nem fogunk Londonba utazni. Mit is keresnénk ott? Ő, az az ember, bizonyára azt sem tudta, mit beszél. Nagyobb ott a köd, mintsem ő hiszi. Ugy nézz rám, mért teszed? Nem mondtam ki a nevét. Ah, micsoda hazudozó az, mi mindent nem hazudott nekem! Nem megyünk Londonba.

— Nem, nem megyünk Londonba, — mondta a férfi elgondolkozón.

— Ugy-e nem! Csak nem teszünk olyat. Megirtad már munkádat a nászról. Istenem, oly kíváncsi vagyok rá. Nos meg kell irnod hamar és aztán hozzánk kell jönnöd, János! Ah, a szerelem órája... Ugy-e bár úgy mondtad? S aztán remek papi talár, redős talár, rózsaszín éjszaka, istenem, mily jól tudom még mindazt, amit róla elmondta nekem. Utóbbi időben nem valami gyakran voltam itt; de most már naponta eljövök, hogy halljam, mennyire vagy.

— Nem soká tart már, — mondja János és tovább nézi Kamillát.

— Ma összekerestem könyveidet s mind az én szobámba vittem. El akarom őket olvasni még egyszer; legkevésbé sem lesz az fárasztó, örömmel teszem. Látod, János, lehetnél oly kedves és hazakisérhetnél; mert nem tudom, biztonságban érhetnék-e máskülönben haza. Igazán nem tudom. Hátha várakozik rám odakünn valaki, hátha ott jár föl s alá és várakozik rám valaki. Sőt azt hiszem, — hirtelen köny szökik szemébe s remegő hangon beszél tovább: — Hazudozónak mondtam őt, ez nem volt szép tőlem. Semmit sem hazudott ő nekem, ellenkezőleg, az egész idő alatt... Szerdán vendégeink lesznek, de ő ne jöjjön el, neked azonban el kell jönnöd, tudod?! Megígéred? De hogy rosszat beszéltem róla, az nem volt szép tőlem. Nem tudom, mit fogsz gondolni rólam.

És felel a molnár fia:

— Kezdelek érteni.

A leány pedig odaborul a nyakába, rásimul a mellére s úgy remeg, oly zavart.

— Igen, de téged is szeretlek! — mondja. — Hidd el! Nemcsak őt szeretem, ah, oly dőre nem vagyok. Mikor te engem tavaly megkérdeztél, hidd el, úgy örültem; de most itt van ő. Nem értem az egészet. Hát iszonyúság volna az tőlem, János? Őt talán valamivel, egészen kevés jobban szeretem, mint téged szeretlek; nem tehetek róla, mindez úgy jött reám. Ah, istenem, sok éjszakát virrasztottam én át azóta, hogy viszontlátam őt és napról napra jobban szeretem. Mit tegyek? Te sokkal idősebb vagy, tanácsot kell adnod nekem. Most ime ide kísért, odakünn áll s várakozik rám, hogy haza kísérjen és talán fázik is. Megvetsz engem, János? Nem csókoltam őt meg, nem, azt nem tettem, hidd el, csak a rózsámat adtam oda neki. Mért nem felelsz, János? Meg kell mondanod, mit tegyek, mert így nem bírom tovább.

János egészen csendesen ült helyén, úgy hallgatta a leányt s aztán így felelt:

— Minderre nincs mit mondanom.

— Köszönöm, köszönöm, kedves János, oly jó, hogy nem haragszol meg reám, — szölt Kamilla s fölszáritotta könnyeit. — De téged is szeretlek és nem szabad kétségbe vonnod ezt. Isten látja lelkemet, még sokkal többször foglag meglátogatni, mint eddig tettem és amit csak kívánsz, mindent megteszek. De arról nem tehetek, hogy őt jobban szeretem. Nem akartam. Nem az én hibám.

A molnár fia szó nélkül fölkelt s csak amikor már a kalapját is a fejébe tette, szölt:

— Mehetünk?

Lehaladtak a lépcsőn.

Odakünn állt Richmond. Barna fiatal ember; sötét szemében csupa tűz, csupa élet és ifjuság. Arcza a hidegtől egészen kipirult,

— Fázik? — kérdezte Kamilla s elébe suhant.

Hangja remegett az izgalomtól. Aztán hirtelen visszatért Jánoshoz, karját karjába fűzte és szölt:

— Bocsásd meg, hogy nem kérdeztelek téged is, nem fázol-e? Felöltőt sem vettél magadra. Fölmenjek? Lehozzam? Nem? De hát akkor legalább a kabátodat gombold be jól.

És begombolta Jánosnak kabátját.

János kezét nyujtott Richmondnak.

Oly csodás érzés vett rajta erőt, mintha lelke messze volna innen, mintha mind ahhoz, ami itt történik, tulajdonképpen semmi köze sem volna.

Oly tétován mosolygott s úgy szölt egészen önfeledten:

— Örvendek, hogy viszontláthatom.

Richmond viselkedésén zavarnak vagy tettetésnek nyoma sem látszott. Amint köszönt, a viszontlátás öröme egészen mesterkéletlenül tükröződött arcán. Kalapját mélyen megemelte.

— Láttam multkor az egyik könyvét egy londoni könyvkereskedés kirakatában, — mondta. — Angol fordításban. Oly kellemes meglepetés volt az; valóságos üdvözlés a szülőföldről.

Kamilla közepén haladt s fölváltva hol egyik, hol másik kísérőjére nézett. Majd pedig így szölt:

— Szerdán tehát eljössz hozzánk, János. Már bocsásd meg, hogy folyton csak a magam ügyeire gondolok, — toldotta nevetve. De rögtön Richmondhoz fordult s csaknem bűnbánó hangon úgy kérte, hogy jöjjön el ő is. Csupa ismerős lesz ott, Viktória és édes anyja is hivatalosak, no meg néhány vendég, legföljebb egy tucat.

János hirtelen megállt s szölt:

— Hiszen én tulajdonképpen vissza is fordulhatok.

— Viszontlátásra szerdán! — mondta Kamilla.

Richmond megragadta a János kezét s őszinte érzéssel szorította meg.

S a két ifju lélek most már édes kettesben, boldogan haladt a maga útján tova.

XII.

... A kék ruhás nő iszonyu izgalomban leledzett; jeladást várt a kert alja felől és az ut a kerten át nem volt szabad, senki sem jöhetett rajta, amíg az ő férje hazulról elmenni nem akart.

Ah ez a férj, ez a férj, akinek negyven év nyomja már a vállát és feje bubja a holdvilághoz hasonlatos!

Ugyan miféle kellemetlen gondolat is gyötörheti, hogy oly halvány ma este s úgy ül ott székében, konokul kérlelhetetlenül miközben váltig az ujságjába mereszti szemét.

A kék ruhás asszonynak egyetlen nyugodt pillanata sem volt.

Tizenegy óra már.

A gyerekek már rég alusznak; de a férj nem akar lefeküdni.

Szent Isten, ha a jel most fölhangzanék, az a kedves kis kulcs a zárban megfordulna és — két férfi találkozna össze itt, két férfi állna egymással szemtől szembe egymás arczába nézve.

A kékruhás asszonynak nem volt bátorsága végig gondolni mindezt.

(Vége következik.)

Krónika II.

A tengeri kigyó.

— *junius 15.*

»A Dreyfus-pör lélektana« — ez lesz a címe Zola legújabb regényének. Mert bár a reklám első szellője most az egyszer tiszta pszichológiát ígér, bizonynyal regény vagy mondjuk: regényes korrajz lesz az, amit a *J'accuse* írója ősz elejére ígér olvasóinak. Amíg a nyulból nem lesz jáger, Zolából nem lesz »pszichológus«, s bizonyosak lehetünk benne, hogy a boldogult Féval Pál mord spadassin-jei csak ártatlan Mikulásoknak fognak feltűnni ahhoz a Paty du Clam-hoz képest, akit ez a »tanulmány« fog magyaráztatni a Dreyfus-pörtől már régen meggabalyodott, kölcsönkönyvtári olvasónak. Zola hatalmas legény; ugys, mint ember, ugys, mint író; de ennek a hatalmas legénynek a pszichológia soha se volt erős oldala. Bámulatosan figyelte meg az emberi állat élet-működését, (s ugys e megfigyelések, mint képzelete erejénél fogva olyan dolgokat tudott szavakkal visszatükröztetni, amelyek érzékettségét előtte, író soha meg se kísérlte) de az emberi lélek csodás finomságu redőinek vizsgálatához legelőször is nagyfokú lelki érzékenység, különös fogékonyság kell, s ez adomány híján a teremtés legbámulatosabb szerkezetéhez nagy keze mindig ügyetlenül nyult. Ez a közellátó kitűnően látja, amit a kezébe vehet, amit közelről nézhet, de nem lát a nagy kutak mélyére. Ne felejtjük el továbbá, hogy objektivitása ebben az ügyben, melynek egyik főszereplője és szenvedő hőse volt, legalább is »aggályos«. Volna bár olyan pszichológus, mint Shakespeare: semmi emberfia nem lehet elfogadható hisztórikusa olyan eseményeknek, amelyekben *pars magna fuit*. (Pláne, ha azon melegeben írja a históriát.) Már ennél a két oknál fogva is elképzelhető, hogy a Dreyfus-pört tárgyaló monografiája, akármilyen érdekes olvasmány lesz is, mint »pszichológiai tanulmány« értékre nem sokkal fogja meghaladni a Dreyfus kapitányról és Paty du Clamról írt rém-drámákat. És látatlanban is joggal kételkedünk benne, hogy Henry ezredest, e pör Rocambole-ját, aki meghalt, de mindennap föltámad, jobban meg fogja értetni velünk, mint ahogy Ponson du Terrail magyarázta meg a »vörös alsók«-at s egyéb cselszövőit.

Neki persze nincsenek ilyes skrupulusai; ellenkezőleg, roppant kedvvel látott munkájához, s mint kiadója szíveségéből tudjuk, ahogy Párisba érkezett, azonnal íróasztalához ült. Még Trarieux-höz se ment el, ahol igen sokan gyűltek össze, kezét szorítani Piquart-tal. Dreyfus igazának legderekből védői Zola nélkül ülték meg annak örömét, hogy Piquart kiszabadult fogságából; a győztes ügy legérdemesebbje a munka-asztalnál ünnepelt. Mert órákat se akar veszíteni, amíg új könyvével el nem készül. Mindennap megszántja a maga háromszáz sorát s a masinákra emlékeztető munkaerejét ismerve, szinte matematikai bizonyossággal állíthatni, hogy, ha csak hirtelen halál vagy nagy betegség nem támadja meg, az ősz első irodalmi újdonsága az ő hatszáz oldalnyi brosúrája lesz. Ezt a könyvet Boisdreffre tábornok aligha fogja bekötetni

s előre látni, hogy az új regény nem lesz híjjával a fantasztikusan szép részleteknek; Pays Margit boudoirjának leírásában mindenesetre rá fogunk ismerni a *Pot-bouille* szerzőjére, az igazság-firtató Picquart alakjában Froment Péter új életre kel, a kaszárnnyákban uralkodó rend és rossz szag megtalálja legnagyobb leiróját, az egész könyv roppant érdekes lesz, s Fasquelle, a hű kiadó, eladja a maga százezer példányát. Kár. Mert ez az érdekes könyv kétségtelenné teszi, hogy soha se fog megíródni egy másik, mely sokkal érdekesebb lett volna s melynek csak Zola lehetett volna a szerzője. És e helyütt valljuk meg, hogy bár a humanitás nézőpontjából csak szerencsésnek mondhatjuk, pusztán irodalmi tekintetből kíváncsabbnak tartottuk volna, ha Zola nem vállal cselekvő szerepet a század e nagy pörében, hanem pusztán a szemlélődésnél marad. Csak ebben az esetben írhatta volna meg (objektíve, elfogulatlanul) és egyes egyedül ő tudta volna megírni: a tömegnek ebben a világra szóló pörben (vagy: háboruban) való szereplését. *Julius Caesar* és *Coriolanus* költője óta nincs író, aki a tömeget ugys tudta volna megéleveníteni, mint a *Débacle* és *Germinal* szerzője. S ki tagadná, hogy a *Dreyfus-ügy* néven emlegetett polgárháboruban Dreyfus-kapitány már csak: czégér, czim, mint az *Egy pohár víz*, mely miatt véres csatákat vívtak, Boisdreffre és Mercier, Picquart és Esterházy mellék-alakok, a főszereplő, a legérdekesebb szereplő: maga a nagy tömeg, a nép, a milliók.

A nép-szenvedély megnyilatkozását a maga hatalmában, a souverain sokaság urszineváltozásait teljes káprázatoságukban ez a századvégi háboru revelálja a mi időnknek. A legújabb eposziában már az első indítékok is a népszzenvedélyből származók. Ami a küzdelemre alkalmat ad: a fajták ősi egymás ellen törése, a titokzatos és örök elfogultság, melyet az értelem repudeál, mely azonban: megvan, megvan a maga régi erejében, s fölnyulik a franczia akadémia magaslatáig, hiába prédikál ellene, már régtől fogva, a kissé elbizakodott civilizáció. A bonyodalom is a tömeg szenvedélyeiből keletkezik: az általános étvágyból. Örök szégyene korunknak, de immár nyilvánvaló, hogy ennek az — nagyon valószínűen ártatlan — embernek az igazát a pénz hatalma nélkül lehetetlen lett volna kikaparni. És az egyes figurák tovább is marionettek maradnak; az Antoniusok és Brutusok feleselnek, de mindent a nép intéz, a »közvélemény«, mely sujt, vagy fölemel és hatalmat ad. Ami »a levegőben van«: összeveszejt az apákat a fiukkal, átfőrdálja notabilitások egész gondolkodását, hetenkint kétszer cseréltet véleményt Prudhomme urral, bősé indulatokat kelt örök alázathoz szokott lelkekben, megmozgatja, idegessé teszi az egész világot. S maga ez a közvélemény, mely egy év alatt önmagának szenvedélyes czáfolatává változik át! Mily változás, Isten kegyelméből, attól a naptól, amelyen Zolát egy kissé meg akarják lynchelni, tegnapig, midőn Krantz minisztert hivatalában lehetetlenné teszi az a nyilatkozata, hogy ő még ma is hisz a Dreyfus bűnösségében!

A »Dreyfus-pör pszichológiája«? Azt ugys könnyű kitalálni, amit Zola e címen mondhat. A katona, általában, kevésbbé fejlett judiciziumu, elfogultabb és csökönő-

sebb, mint a hasonló hatáskörrel rendelkező polgár-ember; könnyebben téved és makacsabban ragaszkodik a tévedéséhez. Maga ez a pálya-választás többnyire a gondolkodás bizonyos merevségének a jele; a katonai nevelés nem tulságosan s inkább csak egy irányban fejleszti az intelligenciát; a vele járó foglalkozások, helyesebben: a lelki elfoglaltságnak a katona-élettel vele járó hiányossága vonzza és növeli az üreslelkűséget. Másfelől a hierarchia, a fegyelem és a szigorúság egymásból következő elvei, a testi és lelki lekötöttség, a mindennek felett való szabályzat, a pedanteria és a drill egymásból sarjadzó parancsolatai nem fejlesztik a szabad bírálatot, a judiciumot, de igen: az egyoldalúságot, az elfogultságot, a korlátoltságot s ezek tartozékát: azt a makacsságot, amely ellen az istenek is hiába küzdenek. Csak ez a »szellem« magyarázhatja meg, hogy annyi, különben igen tisztességes ember (mert hogy gazemberek is akadtak közöttük, ez nem változtat az általánosságon) olyan sokáig s olyan konokul ragaszkodott egy nyilvánvaló tévedéshez, hogy egy pár vén számár bolonddá tette az egész francia vezérkart, s hogy ez a vezérkar törvénytényé tette a számárságot, amelynek felült, hogy önmaguk áltatására »bizonyítékok«-at hamisítottak, s hogy meggyőződésnek tetsző konokságukkal, minden poklokot át megőrzött csökönyösségükkel, a *faculté de comprendre* abszolút hiányával, mely messziről néha jellemnek látszik, imponálni tudtak az egész világnak.

Mert hogy tévedés volt, amihez ragaszkodtak (kerüljön bár egy végtelen polgár-háboruba!) — az má már a semmisítőszék ítéletéből nyilvánvaló. Ma se mondható kizártnak, lehet, hogy Dreyfus bűnös; de az bizonyos, hogy ártatlanul ítélték el, minden bizonyíték híján, pusztán gyanu alapján, amelyet semmi sem támogatott az elfogultságon és — később — a fanatizmuson, a megátalkodottságon, a szenvedélyen kívül, semmi, annyi se, aminek csak akkorka értéke volna, mint az egyéni »meggyőződés«-nek. A semmisítőszék előszedett s megvizsgált mindent, ami ezt a hatásaiban példátlan konvickziót megérlelte; kiderült, hogy semmi éppen semmi, ami az elítélt bűnösségét bizonyítaná. De ki törődik ma már, az ítélet után, Dreyfus személyes ügyével? Az ő dolga elintézettnak tekinthető; a rennes-i hadi törvényszék se mondhat egyebet, mint amit a semmisítőszék mondott. Dreyfus ügyének vége.

De bezzeg, nincs vége a róla elnevezett örült perpatvarnak! Hogy pörének bonyodalmi kormányokat, államfőket, pártokat, polgári és katonai méltóságokat buktattak meg, ez csekélység, de ezenközben, egy pár év alatt, a Dreyfus-ügy lassankint urává vált Franciaország egész közéletének. A bonyodalmak újabb bonyodalmakat szültek, s e bonyodalmak révén a szerencsétlen kapitány pöre, ime átmegy az örökkévalóságba. A gelfek és gibelinek harca ez, mely még számos kormányt fog megbuktatni, s mely, meglehet, dűlni fog még akkor is, mikor magát a szegény kapitányt már régen elfelejtették, s a ma élők közül már senki se lesz a földön, csak az unokák veszekesznek az ősi pörön. Poincaré jön, vagy Waldeck-Rousseau? Mindegy. Akármelyik jön, a Dreyfus-pör hamar el fogja földelni a jövő kormány

elnökét és a következőket is. Ötven év is elhalad, s róla fognak csak beszélni, mint Béranger énekelte Napoleonról. A jövő század ujságíróinak ez az ügy lesz az, ami a hajdani ujságírónak a tengeri kigyó volt.

Vagy egy szép napon ez a polgárháboru is hirtelen véget ér, mint ahogy véget ért a boulangismus? Lehet. A világ arculata rettenetesen megváltozik tíz év alatt. Boulanger tábornok annak idején majdnem olyan népszerű volt, mint nálunk ma Széll Kálmán. Csak róla beszélt egész Franciaország, közel volt hozzá, hogy megismételje III. Napoleon coup-ját, s ki emlékszik ma a boulangismus roppant hullámaira? Ki emlékszik a vitéz tábornokra, szerelmére és szőke szakálára? Már gyönyörű fekete paripája is az ördögé; miután egy párisi bérkocsistól egy vidéki omnibusz-tulajdonoshoz került, e napokban kimult s tetemét eladták a lóhus-kereskedőnek. A brav' général rengeteg dicsőségéből nem maradt egyéb, csak egy pár tormás virsli.

Pont:

Görgei.

— június 16.

Forradalmi eposéánk szemtanui és szereplői a nagy idők félszázados jubileumára igen megfogyatkoztak; a protagonisták közül az egy Görgei kivül alig él valaki. A forradalom lelkét: Kossuthot egynehány éve már, hogy eltemettük; egy pár hete elhantoltuk Perczel Móricot is, aki nem tanult, de született katona volt; akiben az a közmondásos magyar huszár-virtus öltött testet, amely a hadimesterségnek csak egyetlen szabványát akceptálta, hogy: vágd, nem apád. Az epigonok is ritkulnak nagyon; mindennap megköveteli a maga áldozatát; ma-holnap nem lesz a forradalom szemtanui közül egyetlen eleven emlékünk; ma-holnap csak holt betű fogja hirdetni a névtelen félistenek örök emlékezetét. Nem áhítjuk ezt az ugy is elkövetkezendő időt mohón, de nem is rettegünk tőle; mert ami lélek, ami fonség volt a forradalomban, az csak nyer a perspektíva, a tisztább megvilágítás által. A nagy idők érdeméből és dicsőségéből nem fog az elvitatni egy makulányt sem, ha sok dolgot másként, logikusabban fogunk tudni, mint ahogy tudták apáink, akik fürgetegében éltek. Senki sem jogos és nem illetékes bírja a maga korának és cselekedeteinek: így a forradalom herószai sem magának a forradalomnak. A forradalom legendájában még igen sok a szubjektív ítélkezés, a pártpolitika, a hagyományos elfogultság emberek és intézmények iránt, a leg-tökéletesebb emberrel is veleszületett gyanulódás, szóval: az az emberi salak, amitől egyetlen kor sem fog megszabadulni soha. A forradalom herószait még ma is inkább ítéljük meg ízlés és véralkat szerint, mint cselekedeteik és talentumok alapján. Pápaszemünk, amelylyel nézzük a dolgokat, még mindig anyagi tökéletességeket és lópatás sátnokat, egyoldaluan ideális magafeláldozást, megfenneketlenül undok önzést mutat, eleven, érző, romboló szenvedélyű és ragyogó fantáziájú emberek helyett. Mintha csak föltenni is lealacsonyító volna a nagy idők hőseiről, hogy lényegben hasonlítottak hozzánk, hogy a haza érdekei, a kor nagy kérdései mellett a természet kijátszhatatlan, elnémithatatlan jogán olykor-olykor törődtek valamicskét magukkal is. Pedig vitathatatlanul így volt. Minden, ami emberi, jó és rossz, nemes és nemtelen kivette a maga részét a nagy időkől és bizonyára nem az volt a legnagyobb tett, amely a legnagyobb zajjal járt, amely

a legcsillogóbb szóköntösbe öltözött, amely leginkább részegített.

Nem véletlenül történik, hogy előhozakodunk ezekkel a lappáliakkal, hogy *A Hét* egy magányba temetkezett, egy megrágalmazott aggyastyán legfrissebb arczképét közli. Görgei Artur félszáz esztendeje, hogy kiesett az élők sorából, hogy csupán egy név, csupán egy emlék. E név izzó, tajtékos gyűlöletében neveltünk föl egy egész ivadékokat abból az igen érthető okból, hogy nemzeti katasztrófánkért nem akartuk és nem mertük közösen elvállalni a felelősséget. A Rákóczi forradalmának kellett bűnbakul Károlyi Sándor, a Kossuth forradalmának Görgei Artur. Bárminő gyermekesnek lássék is, minden nagy dolgot, jót-rosszat egyaránt, egész ivadékok munkáját és törekvését perszónifikálni fogjuk az idők végeig, ráoktrojáljuk egyre azt, a mi közös, fantáziánk gyarlósága miatt. Az utolsó kuruczforradalmat a Rákóczi-, utolsó szabadságharcunkat a Kossuth forradalmának hívjuk; a szatmári békét a Károlyi Sándor, Világost a Görgei Artur nyakába varrjuk. Milyen egyszerű, világos, könnyen megérthető így az a dolog, amely másként kusza, bonyolult, sok részben érthetetlen volna. A görög tragédia *Deus ex machina*-jának a históriában, nem, a históriát alakító emberi fantáziában sokkal nagyobb és fontosabb a szerepe, mintsem gondolnók. Az élet mindig a romantikus dráma sablon-figuráival dolgozik. Végzőra jelenik meg a nemes, a szimpatikus primo-amorozo s a feketére mázolt intrikus, hogy ámuló szemeinknek talán milliómodszor játszásként el ugyanazt a komédiát. A história ennek a magacsalásnak, ennek a nem szándékos, mert természetünkben gyökerező szemfényvesztésnek a kronologikus foglalata. Kossuth Messiása, Görgei Judása a forradalomnak. Miért? ... mert sic volo, sic jubeo ...

Szerencsére nincs ítélet fölebbezhetetlen és nincs olyan sűrű kód, amely idővel ne ritkuljon. A sátánnak is a középkorban feketébb arcza és számosabb legiója volt, mint ma. Az az ötven esztendő, amelyet Görgei remetességben, virágok között, a természet könyvének olvasásában töltött el, önként, magától nagyon megvékonyította az árulás legendáját s egy újabb ötven esztendő tarthatatlanná fogja tenni. Az alap egyébként is, amelyre a hazaárulás szörnyű vádját építették, mindig gyöngye, inga és önkényes volt. A magát szerető hiuságnak, a riadós, gyanakvó fantáziának több része volt az irtózatosszó kimondásában és terjesztésében a valóságnál. A hazaárulásért mivel kapott többet Görgei Kossuthnál, aki mindenét áldozatul hozta a hazának? Ez a szemre jámbor és naiv kérdés a döntő körülmény. Mindaketten a kopasz, a rideg, az örömtelen életet mentették meg s a kíváncsabb rész ebből is Kossuthnak jutott. O hazátlan, földönfutó, de legalább szabad ember maradt, amíg a Görgei árulásának jutalma a fogságnál is utálatosabb klagénfurti internálás. Ha kalmárkodik hazájával, bizonyára jobban megfizetteti magát. Módjában állott akár sorsára hagyni a forradalmat, akár hasznot huzni földadásából. Talán mégsem hiuság, nem ocsmány önzés, de még csak kislelkű gyávaság sem, hogy a két rossz közül egy harmadikat, a legrosszabbat választotta. A körülmények kényszerén és a becsületen kívül senki és semmi sem sarkalta erre a választásra. Ha bizik a forradalom sikerében, kardját, amelynek forgatásához jól értett, nem oldja le önként. Ha imádja a hatalmat, amikor kezében volt minden hatalom, nem adja meg magát kegyelemre az orosz cár alteregójának. Ha ellenségein akart volna bosszút állni, hurokra kerithette volna mindnyáját. Ha önzését akarta volna jól tartani, nem éri be a kegyelem sovány alamizsnájával.

Ezek a valóságok hova-tovább mind élesebb megvilágításban domborodnak ki. Mi már nem hisszük, hogy a csodán kívül egyéb valami megmenthette volna a for-

radalmat. Vétke-e Görgeinek, hogy a szkeptikus, a természettudományos gondolkozású XIX. század derekán nem hitt a csodákban? A Kossuth törhetetlen hite mind haláláig alaposabb volt-e a Görgei tamaskodásánál; a megtörténeteket magyarázza-e egymagában a kishitűség, a hajló dereku opportunizmus? Individualitásából folyt ez a meg nem alkuvás a körülményekkel; a körülmények pedig azzal boszulták meg magukat, hogy átgázoltak rajta s Kossuth még életében, akárcsak Görgei, emlékké vált, a kín multjáért kegyelettel csüngöttünk, de akihez nem kötöttük a jövő reményeit.

Vitathatatlan, bár a más kifejlésért akkor sem kezeshetnénk, hogy a forradalomnak kárára volt a vezetők villongása; de Görgei ebben sem vétkeesebb Kossuthnál. Individualitásuk és hivatásuk állította őket egymással szemközt. A forradalom lelke a háboruban is föltétlenül akar rendelkezni a forradalom kardjával s ez nem történhetett meg simán. Görgei megkövetelhetette magának, hogy a hadviseléshez Kossuthnál jobban ért s mert ő viselte a felelősséget, nem lehetett masina-tábornok. Személyi éle csak ennyiben volt surlódásuknak, amiért nem annyira a hiuság, mint a katona önértet a felelős. Napoleon sem becsülte sokra a direktórium intézkedéseit s ha parancsának engedelmeskedik, soha sem lesz az új idők legnagyobb hadvezére. A szituáció a Görgei és a Napoleon esetében ugyanaz, a talentum is hasonlatos, de más-más a temperamentum. Görgei nem szánt magának koronát s Kossuth politikájától leginkább »az éretlen republikai kísérletek« idegenítették el. »Monk táborában vagyunk«, írja szemere Kossuthnak a Görgei táborából. Tehát nem személyi, de elvi kérdés, a meggyőződés óvta Görgeit a Kossuth politikájától, a principium pedig Görgeinél nemkevesebbé tiszteletreméltó, mint Kossuthnál. Görgei a függetlenségi nyilatkozattal eldöntöttnek látta a forradalom sorsát s a fejlemények neki adtak igazat. Harcolt az oroszok ellen is becsületből, a siker reménye nélkül. Ő az alkotmányos monarchiának volt a hive s amikor a forradalom összetörte a monarchiát, Görgei alól a morális alapot vette ki. Ettől kezdve tisztában volt azzal, hogy csak a becsület menthető meg, de nem a forradalom is.

A napokban egy könyv jelent meg, Grigorov orosz ezredes *Emlékek az 1849-iki magyar hadjárataiból* című könyve, amely a világosi katasztrófa körülményeit meglehetősen tisztázza. Ennek a nyers katonának eszébe sem jut, hogy Görgei tehetett volna másként is, mint ahogy tett, tehát hitelesen bizonyítja a kényszerű kapitulációt. Az érdekes könyvben egyébként nem ez a legbecsesebb tanulság. Az adatok tisztázásánál fontosabb az, hogy minő benyomást tett Grigorovra a magyar forradalom fővezére. A zord katonának, akiben nem lakozott szentimentális szív, imponált az a hadvezér, aki meghódolni készült. Hát ez a tanu hitelesen és végkép eldönti, hogy Görgeiben nem lakozott hamisság, hogy nem volt sem önző, sem gyáva; hogy azt tette, amit az okosság és a becsület parancsolt. Ezt a tiszteletet aztán csodálkozássá nevelte Grigorovban Görgeinek az a gondolata, hogy Rüdiger gróftól tizenkét órai haladékat kér, még egyszer megveri az osztrákokat s csak azután teszi le a fegyvert. A katona-becsület nem engedte, hogy az osztráknak hódoljon meg, akit a férfias mérkőzés mezején mindig megvert s ezért kapitulált föltétel nélkül az oroszoknak. Ebben talán hibázott, de vétké a gavalléros lélek és gondolkodás, amely nemtelenséget még az ellenségről sem tett föl.

De nem erényeket és bűnöket akarunk mi most lajstromozni. Az idő igazságot lát mindenkinek, nincs okunk eléje vágni fogyatékos bölcseségünkkel ítéletének. Görgei különben is föltette áll annak, hogy tisztázására bárki a fogadatlan prókátor hálátlan tisztére vállalkozzék. Hosszu ötven esztendőn át páratlanul súlyos keresztjét

páratlan nemességgel és méltósággal hordozta. Harmincz éves korában lezárta életét, mert a sors úgy akarta, egy olyan életet, amely ellenségei szerint is a legnagyobbra volt hivatva. Egy névtelen kortárs az ötvenes évek elején, a szédítő csapás még friss nyomása alatt, megrajzolta karakterét és talentumát, amelyben szembeszökő igazságok kézzelfogható valótanságokkal párosulnak. »Görgei kitartó, mint Laudon, szerencsés háborúiban, mint Wellington... Katonái nem szerették, de félték tőle és félistennek tartották. Mint Napoleon, szerette magát saját teremtményeivel körülvenni... Hiusága igen sok, azért könnyen sérthető... Angol hozzáértők szerint is hivatásos, ex professo katona, kardjával akarja kivívni szerencsáját, hírét, nevét. Kardja élén mocskot egy világért sem tűrne el, bukják el bár a hon... Mint katona a legjelesebb tábornok hírét érdemelte ki magának. Miltiadeától Moreauig a legjobb sztratégák sem szégyelhetnék magukat társaságában... Egyyszerű, kopott őrnagy-ruhában járt. Rövid haját, szemüveget hordott, csákót soha... Táborában páratlan a fegyelem...«

Ehhez nem kell kommentár, úgy is látni, hogy mi benne a valóság és mi a fikció. Ügyetlen mesterséggel úgy van szerkesztve ez a jellemrajz, hogy a mondat második fele az első felet mindig agyonüsse. Tehát vagy a dicséret, vagy az ócsárolás nem igaz. A Görgei élete megmondja, hogy melyik igazságot higgyük. Annyi vitathatatlan, hogy spártai lélek, holott nem is kemény szív, mert a virágok a legjobb barátai. Kedvünk volna föllázadni a Gondviselés ellen, hogy ilyen talentumot és ilyen karaktert a könyörtelen sors meddőségre kárkoztattott. De csitt... ha ő nem panaszkodott soha, nekünk sincsen jogunk a panaszra. Görgei pedig soha panaszos szót magáért nem ejtett ki a száján. Hajoljunk meg ethikai nagysága előtt s amit ő méltósággal viselt, viseljük mi is jajongás nélkül.

Junius.

Krónika III.

A Boulanger paripája.

Volt egy generális,
Kiért egész Páris
Lángolt, lázban égett,
A revanche népe
Ő tőle remélte
Az új dicsőséget.

S volt a tábornoknak,
Mint a többi soknak,
Kit tüzel e pálya,
Egy hatalmas, ékes,
Fekete, negédes,
Büszke paripája.

Ha meglátták rajta
Nagyokat sóhajta
Minden lány, meg asszony,
Mikor revuet tartott
S forgatá a kardot
Künn a Champ de Marson.

Vége ez időnek
S többé sohse jó meg
Ami egyszer elmúlt...
Eljött a halál is
S a brav' generális
Szomoruan elhullt.

Amikor temették,
Sötét sirba tették
S hantot dobtak rája:
Ott állott nyerítve,
Szívet keserítve
Kedves paripája.

S mikor sirba tették,
Hamar elfeledték
A lovát is, őt is.
Megvigasztalódva
Mást csálnak azóta
A szerelmes nők is.

A lovat eladták,
Mert bizony manapság
Pénz a dolgok nyitja...
Adtak neki hámot,
A kocsinak számot
S a kocsisa szidta.

A munka... non olet,
Kömfortáblis ló lett
És a kocsit huzta
Valahol vidéken,
Ott kisebb a szegény
S porosabb az utca.

Huzta nappal-éjjel,
Hanem nem nagy kéjjel
A vidéki bárkát...
Hej más idők voltak,
Mikor a nagy holtat
Párisban csodálták!

Huzta nyáron, télen
Uton és útfélen
Amit huzni adtak,
Mig lába megrokkant,
Dereka megroppant
S csontjai elaggtak.

Látszott, hogy e pályát
Már tovább nem állják...
S eladta gazdája.
A többi tudjátok, —
Ha szalámit láttok
Gondoljatok rája!

Eljött a mészáros,
El a büszke gyáros,
Ki szalámit árul...
A hatalmas végzet
Ily silányul végzett
Boulanger lovárul.

S a szomoru dalnak,
Mit önök itt hallnak,
A morálja ennyi:
Szép asszonynak, jónak
Jó járása lónak
Kár megöregedni!

Incebus.

INNEN-ONNAN.

△ **Kézszerítés.** Ugron Gábor abban a véleményben van, hogy a kézszerítés joga az előkelőbb és idősebb uriemberé. Ennélfogva Biró Pál ur, mint kevésbé előkelő és fiatalabb ember ne érezze magát sértve, ha az ő illetéktelenül elébb nyújtott kezét az idősebb Latinovics Ernő ur nem szorította meg. Azt is vallja Ugron Gábor, hogy a kézszerítés nem a becsülés, hanem a bizalom kifejezése. — Ezek az állítások mind igazak, sőt igazabbak, mint első hallásra gondolná az ember. Mert minálunk még a jól nevelt társaságokban is halatlatlanul visszaélnék a kézszerítással. Sehol a világon annyi kezét nem fogdosnak, mint minálunk. És ennélfogva sehol a világon oly kevés értéke nincs is a kézszerítésnek. Alig akad ember, aki a keze nyújtásával várna addig, amíg fölbiztatják rá. Láttam magyar újságíró, aki a stockholmi sajtó-kongresszuson a kezét nyújtva mutatkozott be II. Oszkár ő felségének. Ez neveletlenség, de II. Oszkár svéd király elfogadta a tolakodóan nyújtott kezét, nyilván mivel azt gondolta, hogy nem nevelője annak az úri embernek s nem tartozik annak nevelésbeli fogyatékosága kedvéért a tulajdon neveléséből konczessziót tenni. Denique az a kézszerítés sem a becsülés, sem a bizalom kifejezése nem volt, hanem az izlés. Már pedig éppen mivel minálunk nem gondolkodnak a kézszerítésen, kár adott esetben szérszálhasogatóan kort és előkelőséget latolgatni. Ugron Gábornak igaza van abban, amit a kézszerítésről mond, de ebben az esetben nem kézszerítésről van szó, hanem egy nyújtott kéz visszautasításáról. Már most, ha a kézszerítés nem becsülést, hanem bizalmat jelent is, a nyújtott jobb visszautasítása nem bizalmatlanságot, hanem lenézést jelent. Akit pedig lenézünk, azt ne gyalázzuk meg tetejébe azzal a kijelentéssel, hogy lenézésünkkel még csak sérteni sem véltük. Mert annyira becsülni kell az ifjabb és kevésbé előkelőt is, hogy elismerjük jogát a kapott pofon megérzéséhez.

* * *

Ö **Az elvek.** A csegei számadó juhász egy szép napon beállított a gazdájához és tisztességgel jelentette:

— Jelentem gazduram, semmi hija nincs a nyájnak.

A gazda azt mondta: jól van. A juhász pedig elment, de harmadnap megint csak beállított:

— Jelentem alásan semmi hija nincs a nyájnak.

A gazda vállat vont és ismételtén biztosította a subás magyart, hogy ha rendben van a dolog, hát rendben van, aminthogy rendben is kell lenni. Két nap se mult azonban és harmadszor is jelentkezett a juhász.

— Ne tessék aggódni gazduram, mert bizony isten nincs hija a nyájnak. Megbízhatik az én vigyázásomban,

De erre a nagy megnyugtatóra már nem tudott nyugton maradni a gazda és másnap ki is hajtattott a pusztára. A juhász megvolt, de a nyájából nem maradt több egy beteg birkánál. A többiről sehogy se tudott számot adni a számadó.

— De hát akkor minek jelentgette kend nekem, hogy nincs hija a nyájnak? Mért nem mondta meg kend az igazat?

A juhász megsodorta a bajuszát s nyugodtan adta meg a kérdésre a választ.

— Sz' ha megmondtam volna, mi szüksége lett volna gazduramnak én rá?

Mióta a paktum megkötődött egyszer és megkötődött másodszor is, a jó Kossuth Ferencz hűségesen jelenti a hazának minden harmadnapon:

— Jelentem a tisztelt hazának: hiánytalanul fenn vannak tartva az elvek.

Soha annyit még nem hangsúlyozta a negyvennyolcasok vezére, hogy csorbittatlanul fentartja az elveit. Közben megszavazták a kuriai bíráskodást, ami rászabadítja a válasz-

tásokra a napidíjat, a fuvar, meg az ellátási költséget, elfogadták Ausztriára alkotmányosnak a 14. paragrafust, sutbadobták nyolcz esztendőre a külön vámterületet és az ember szinte el se hinné, hogyha Kossuth Ferencz most már a becsületszavával nem erősitené, hogy:

— Ne tessék aggódni, bizony isten hiánytalanul fentartjuk az összes elveinket.

* * *

© **Pikkolók.** A pikkolókat kicsufolták. Mért? Mert a pikkolók művelődnek. Hetenkint kétszer eljárnak az Érsek-utczai községi iskolába, ahol a Budapesti Vendéglősök Társulatának jóvoltából esti tanfolyamot hallgatnak; tanulnak: magyar nyelvtant, »írálytan«-t, földrajzot, számtant, német és francia nyelvet, sőt »illemtan«-t is, ami eddig csak a szini iskolában volt kötelező tantárgy. Már négy esztendő óta szorgalmaskodnak, kiki három évig, s az első évfolyam hallgatói csak e napokban tettek vizsgálatot. Mire jó mindez? Azt sokáig se a pikkolók, se a vendéglősök, se a magisztrátus, se a minisztérium nem akarták megérteni. Ennek nagy ideig csak Glück Frigyes volt a megmondhatója. De Glück Frigyes fejébe vette a dolgot, s nem nyugodott addig — ami azt jelenti, hogy nem kímélte se a pénzt, se a fáradságot — míg ábrándját meg nem valósította. Érdekes ember ez a Glück Frigyes. Olyan szép vagyont örökölt, hogy akár soha egy szálmaszálát se mozdítsa meg, s tulajdon yachtján hajózhathatna körül a világot, keresztül-kasul, előre-hátra, jobbra-balra, sré, vizavi, anélkül, hogy egyebet csinálna, mint: rendelkezne s fizetne, amint hogy vannak ilyen angolok. De Glück Frigyes reggel hét órakor kel fel, maga dirigálja a jókora Pannoniát, üres óráiban az inyes mesterségek irodalmát, meg az izlés körébe vágó dolgok hisztikusait tanulmányozza, s munkájának a jövedelmét arra költi, hogy iskolát szervez a pikkolók-nak, hadd pallérozódjanak, tanuljanak magyarságot, illendőséget, szerezzenek nevelést, egy kevés, nekik se ártalmas ismeretet, »sliff«-et, tanuljanak tisztas és formás magaviseletet, hogy ne legyenek kellemetlenek azoknak, akiknek a filléreiből meg fognak élni, érdeklődjenek a kötelességeikkel járó dolgok iránt, szóval legyenek belőlük emberek, akik becsületesen végzik el azt, amire vállalkoztak. Bizony nem kevés fáradságba került, míg Glück Frigyes meg tudta érteni a nevetőkkel, hogy mindez hasznos, komoly, jó, sőt szükséges dolog, míg kapacitálta a kollégáit, s kiantisambrirozta ama kedvezményeket, amelyek nélkül a »pinczér-akadémia« csak kegyes szándék maradt volna. De az iskola már négy év óta meg van, s a pikkolók, ha ki is csufolják őket, szépen haladnak. Olyan jelesül feleltek, hogy a megvagyonosodott öreg vendéglősök (virilisták, városatyák) örömmel s kissé zavartan hallgatták ezt a sok műveltséget. Tant mieux; a kis humoristák, ha majd pinczérékké lesznek, nem fognak szégyenükre válni külföldi vendégeink előtt, s akármilyen kicsinyesnek lássék a dolog, ha világváros akarunk lenni, ez az apróságnak tetsző valami nagyon hozzá tartozik a világvárosiassághoz. Illő, hogy megbecsüljük érte a derék Glück Frigyes, aki — nem most tudódik ki — ritka ember. Mert van sok világlátott, művelt, jó izlésű emberünk, még többen vannak, akik dolgoznak, de világlátott, művelt, jó izlésű ember, aki egyszersmind dolgozik is, s nemcsak magának, hanem a közért is, ilyen bizony kevés van Budapesten. Ha minden téren volnának Glück Frigyesek... de, ó, hová ragadsz el, fantáziám!...

* * *

△ **A kaszinó.** Minden klubnak megvan a maga autonóm szervezete írott alapszabályokban és élő hagyományokban. Minden klub lehet olyan exclusiv, amilyen neki tetszik, hiszen azért klub és nem kávéház, vagy betegsegélyző-egylet. Ennélfogva meg is válogathatja a tagjait teljes függetlenül és számadás nélkül. Ha tehát a lipótvárosi kaszinó visszautasítja a jelentkező borbélyt, senki se vethet a szemére gőgöt és arisz-

tokrataságot, mert a demokrácia nem követeli meg, hogy a borbély a lipótvárosi kaszinó tagja legyen, noha igen tisztességes, derék és hasznos polgára a hazának. Az országos kaszinó is joggal kizárhatja tagjai sorából a zsidókat, mihelyst úgy alakul, hogy zsidókat nem fogad be. Már most mondják, hogy Atzél Béla báró azért mondott le a kaszinóban viselt igazgatói tisztségről, mivel az ő ajánlottját zsidó származásánál fogva utasították vissza. Ez már egy kicsit gondolkodóba ejt, mert az imént fölállított tiszta tételek mintha összezavarodnának. Az országos kaszinónak vannak hagyományai, mondjuk: előítéletei, de az igazgatójáról fölteszem, hogy ismeri őket s nem ajánl tagul olyat, akinek fölvétele a hagyományokkal ellenkezik. Miért ajánlotta tehát Egyedy Arthurt? S ha ő ajánlotta, miért hogy mégis visszautasították? A klub belső dolgaihoz a nyilvánosságnak semmi köze, de ha már a nyilvánosság elé került az ügy, érdekes volna tudni, milyen is az országos kaszinó uri felfogása, ha ők Egyedy Arthurt nem tartják maguk közé valónak és báró Atzél Béla nem tartja a kaszinót magához valónak?

* * *

* * Párlsi kép.

Zurlinden (Páris parancsnoka katonai hivatalában ül és ír.)

A szárnysegéd (belép és szalutál): Jelentem alásan... Bocsánat, nem vettem észre, hogy a tábornok ur ir.

Zurlinden: Óh semmi. Csak a végrendeletemet fogalmazom. Tudja háborus időkben... Elbucsuzott menyasszonyától?

A szárnysegéd: Köszönöm szíves érdeklődését: igen. Szegény úgy sirt, mint a gyermek.

Zurlinden: Ez a katona sorsa... Kiosztotta a rendeleteket?

A szárnysegéd: Parancsára tábornok ur. A tartalékosok holnap vonulnak be, a póttartalékosok és a népfelkelők holnapután.

Zurlinden: A töltények kiosztva? A kardok kiélesítve?

A szárnysegéd: Parancsára tábornok ur! Megfuvattam a riadót és Páris hadi lábón áll.

Zurlinden: Ne feledjük el, hogy a legénységhez buzdító beszédek tartanak. Végző esetre pedig a löportoronyba fogunk kanócot vetni s isten hírével fölrepülünk mindannyian.

A szárnysegéd: Parancsára, tábornok ur. A legénység mind elő van készítve s a löportoronyba magam megyek le végzésésként. Nem adjuk olcsón az életünket.

Zurlinden: Ezt már szeretem.

A szárnysegéd: Most már csak azt vagyok bátor megkérdezni, milyen ellenség tör ránk? Csakugyan: a németek?

Zurlinden: Dehogy! Hova gondol!

A szárnysegéd: Talán az angolok?

Zurlinden: Ellenkezőleg! Az angol királynő Loubet-nek épp most kívánt sürgönyileg szerencsét.

A szárnysegéd: Talán spanyol részről?

Zurlinden: Dehogy!

A szárnysegéd: Akkor igazán nem tudom...

Zurlinden: De szárnysegéd ur! Ilyen kevés sztratégiai tudománya van? A póttartalékosok, a töltények, az én végrendeletem és az ön menyasszonya... Nem sejti?

A szárnysegéd: Kénytelen vagyok bevallani, csak annyit sejtek, hogy valami borzalmas dolog készül.

Zurlinden: Nos igen. Holnap Loubet a Grand Prix-re! készül

* * *

Ö **Siveking**. Az ördög se tudta róla, hogy svéd-e, ez a dán vagy norvég, sőt azt se tudták róla, van-e a világon, amíg tavaly nyáron kiderült egyszerre, hogy hollandi és hírneves zongoraművész. Nem a zongoraművészete révén tudtuk meg, hanem azon alkalmából, hogy nem köszönt a papnak, amiért

becsútiák. Ez a kevés óráig tartó börtön szerezte meg neki azt a hírnevet, amit a nyilvános koncertjei nem tudtak megszerezni neki. Hogy nem köszönt a papnak, sok tisztelőt szerzett neki, hogy ezért huszonnégy órai martíromságot szenvedett, még több szimpátiát. Nehány millió ember megtanulta a nevét, egy csomó újságíró megkérdezte a véleményét. Megírta fogsága történetét, elmondta nézeteit a Dreyfus-ügyről, a keleti kérdéssel, kereszteltek a nevére bajuszpedrőt és nyakkendő, a héten pedig, hogy valahogy el ne homályosodjék a világhíre a nagyszerű zongoraművésznek, a kontója kiegyenlítése helyett megszöktette annak a vendéglősnek a leányát, akinél lakott. És ő megint a legemlegettebb emberek közé tartozik, még világhírűbb zongoraművész, mint volt, a nélkül, hogy egy dalocskát eljátszott volna. Mert ez a világhírű zongoraművész mindent csinál, csak nem zongorázik.

SZINHÁZ.

Vigszínház. Egy tökéletesen megcsinált darabot tökéletes előadásban látni olyan mulatság, ami még közel a záporpróbához is színházba csálhatja az embert. Ezt pedig meg kell adni Feydeának, aki, úgy látszik, Bissont is letaszította trónjáról s most ő az az ezermester, kinek elegendő elmésségére, sok disznóságára s a szédülésig souverain ügyességére rámondjuk, hogy *non plus ultra*, míg aztán elkövetkezik egy újabb mester, akinek mégis csak sikerül a *plus ultra* — mondom, hogy Feydeának ez a darabja, *A férj vadászni jár*, a legtökéletesebben megcsinált bolondság, annyira tökéletes, hogy az ember már gondolkodóba esik: érdemes-e ilyesmit ennyire megcsinálni? A francia bohózat ebben az agyonfejlettségében ma már ugyanaz, mint az angol *excentric* szemfényvesztések: gimnasztika, melyből a cél s a tartalom kikopott, a mozdulatoknak, helyzeteknek és adatoknak határozott rendje, módja és formája állapotodott meg benne, s a művészet abban áll, hogy ezen az ismert kereten belül ki tud még nagyobb ugrani, még torzabb ábrázatot vágni, még merevebben esni hanyatt s még fürgébben pattanni talpra? Csak éppen hogy a francia bohózatban szavakkal pofozkodnak és disznóságokkal kergetődznek, de a színészeknek éppoly szóbeli, a szerzőknek éppoly megcsinálásbeli jongleuróknak kell benne lenniük, mint a japán komédiások, akik a menyezeten úgy sétálnak, mint más ember a Kerepesi-úton. A dologban az a nagyszerű, hogy, mint mondtam, a francia írók még mindig tudják licitálni egymást és saját magukat. Mert ezzel a műfajjal természet szerint együtt jár a licitálás; ha ma valami főképpen azért hat, mert tegnap még nem merték kimondani, holnap már természet szerint nem hat, mert tegnap már kimondták. A disznóság tehát kötelez; minden új darabban vastagabban s mind vastagabban kell megadni, s mondom, olyan nuance-művészet még nem volt a világon, amivel ezek a fránya francziák egyre tovább meg tovább mennek, s még mindig meg tudnak maradni a mulatság s a goutirozhatóság határain belül, — s mint ahogy az excentricek mókáihoz több testi erő és ügyesség kívántatik olykor, mint a miniszterelnökséghez, az ilyen bohózatíró is olykor több emberismeretre s írói készségre támaszkodik, mint amennyiről a történeti drámákban álmodni szokás andalító zene hangjainál s elhaló görögtűznél. Külömben is ez a Feydeau azok közül a brigantik közül való, akik minden rablókalandjuk előtt gyertyát adnak adóba a Madonnának; minden darabjában van valami bizonyítványa a benne lappañgó poétának; ebben is, egy grófnéből vedlett házmasterné, kiben az arisztokrácia s a demokrácia tragikómikusan bonyolódik össze. Ezt az elmondhatatlanul mulatságos darabot, melyet a Vigszínháznak Mihály József fordított le, a derék színészek oly fényesen adták, s a rendező oly leleménnyel ütötte nyélbe, hogy körülbelül ez a legjobb színi előadás, melyet utóbbi időkben Budapesten láttunk.

Egyszerűen meg kell nevezni őket: Hegedüs, Lánczy Ilka, Tapolczai, Góth, Szerémy, Nikó Lina, Boross, Gyöngyi, Nánásy, Kassay, Szőke — s kezét szorítani valamennyivel. De *Góthot* mégis külön kell kiemelni; az ilyen darabokban megbecsülhetetlen kezd lenni, s itt haladt és fejlődött, a szemünk láttára, estéről-estére, rohamos tempóban.

Pp.

Kapuzárás. (Jelenet a Népszínházból.)

Porzolt (csomagolva): Nos kedves Vidor, Isten áldja meg: augusztus 15-ikéig nem látjuk egymást, nyaralni és vadászni fogok. Azalatt ügyeljen rá, hogy a színházat el ne lopják, hogy az egerek a jövő évi darabjainkat meg ne rágiák s hogy — mindenekelőtt — a vasajtót kiszélesítsék. Tudja, minden mulandó s a primadonnák is hiznak, kivált nyáron. Kellemetlen volna, ha valamelyikük nem férne ki a vasajtón.

Vidor (mosolyogva): Bizony furcsa volna.

Porzolt: Apropos, hogy állunk a jövő évi programmal?

Vidor: Köszönöm kérdését, elég jól, egy darabunk sincs.

Porzolt: S ön ezt »elég jónak« mondja?

Vidor: Mi a darab? Az semmi. Fő a színésznő.

Porzolt: Ezt szépen mondta. Nos talán valami akvizíció?

Vidor: Ellenkezőleg: Küry Klára elszerződött a Magyar Színházba.

Porzolt: Megbolondult?

Vidor: Hát nem emlékszik igazgató ur a Hegyi Aranka esetére? Ő is elszerződött, aztán elbucsuzott, ami zsufozt házakban kifejezve 30000 frtot jelentett, ebből mi kifizettük a 10000 frt pónálét s maradt 20000 frt plus, amellel a kis Magyar Színház még meg is pukkadott mérgében, hogy így lefőzték.

Porzolt (derülő arczczal): Igaz. Beleegyezem az elszerződésbe.

Vidor: Csatai Zsófi a városligeti szinkörbe, Kenedich Kálmán Balthazárhoz, Szirmai az operához szerződött.

Porzolt: Fényes!

Vidor: Olyan szezonunk lesz, mint még soha.

Porzolt: Folytassa barátom, folytassa. Minő előkészület tett a Népszínház 25 esztendő jubileumára? Mi van az alkalmi darabbal?

Vidor: Alkalmi darab? Minek az? Van egy jobb tervem.

Az alkalmi darabot csak kitűztük, de Klári közvetlen előadás előtt le fog mondani s a publikumot hazaküldjük.

Porzolt: Nagyszerű!

Vidor: A botrány nagy lesz s utána, ha Klári fellép ötven biztos zsufozt házuk van.

Porzolt: Minő lángész!

Vidor: És ezentul úgy szerződöttünk minden művésznő, hogy évente legalább 8—10-szer köteles zsábát kapni s hazamenni az öltözőből. Képzelve igazgató ur, ha egyszer egy hétig, mindennap, haza kéne küldeni a közönséget! Minő zsufozt házak lennének utána!

Porzolt: Fényes! Tehát kösse meg így a szerződéseket.

Vidor: Milyen szezonunk lesz!

Porzolt: Milyen szezon! (karöltve el).

ABBZIA.

DR. SZEGŐ KÁLMÁN

Gyermek-szanatoriuma és Vizgyógyintézete

— ABBZIABAN. —

Közvetlen a tengerparton 6000 méter kiterjedésű saját park közepén. Főlvétel egész éven át, kísérettel vagy a nélkül.

„MENTŐ“

poloska és pete-irtó. — A kontinens legbiztosabb hatásu szere.

Nincs szaga és nem hagy foltot. — Egyedül Bettelheim Zsigmond és társánál, Budapest, Kalvin-tér 7., 30, 40 kr. és 1 frtos üvegekben, azonkívül a legtisztább Schweinfurtti zöld svábok és ruszlik irtására, ugyszinte mindennemű padló lak és padlóbeeresztő viaszok. — Postai szétküldés naponta.

Budapest, 1899. Az »Athenaeum« irodalmi és nyomdai r. társ. betűivel.

KÖZGAZDASÁG.

A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság június hó 14-én tartotta negyedik rendes évi közgyűlését *Széchenyi* Pál gróf elnöklése alatt. A közgyűlés helyesléssel vette tudomásul az évi jelentést, megadta az igazgatóságnak és felügyelő-bizottságnak a felmentvényt, elfogadta az igazgatóság indítványát, hogy az 1898-ik évi osztalék 5%-kal állapíttassék meg és megválasztotta a felügyelő-bizottság tagjait. Az elért eredmény az előző évihez képest némi emelkedést mutat, ami nemcsak a társaság életképességéről tanuszkodik, hanem bizonyítja azt is, hogy a társaság még kedvezőtlen körülmények között is kétségtelenül fejlődésképes, mert az említett emelkedés a szállítási vállalatok bevételi eredményeit befolyásoló oly körülmények között jött létre, melyek az 1897-ik évbeliekhez hasonlítva semmiféle tekintetben sem mondhatók előnyösebbeknek. A teljesítés ismertetésére kiemeljük az évi jelentésből, hogy a társaság parkja az elmúlt évben 17.208 lőerejű 43 gőzösből, 117.298 tonna hordképességi 244 uszályból és 72 állóhajóból állott. Hajóinak értéke 8.065.747 frt 10 kr. Győri műhelyét Komáromba helyezte át. A gőzösek 5270 menetet tettek 90.797 óra alatt és az út hossza 878.072 kilométer volt. A személykilométerek száma 27.011.289. A tonnakilométerek pedig 278.782,827 volt. Ezenkívül 453 idegen uszályt vontattak, amivel a magánhajózásnak tettek szolgálatot. A szállított személyek száma 421.011, az áruk súlya 5.006.080 q. A társaság tartalékai — 5 millió forint alaptőkével szemben — 193.655 frt 47 krt tesznek. A negyedik szelvényt mártól fogva a társaság pénztára, valamint a Magyar Általános Hitelbank váltja be.

A Nemzeti balesetbiztosító részvénytársaság folyó év május havában 1435 drb balesetbiztosítási kötvényt állított ki, melyek halálesetre 11,881.262 korona, rokkantság esetére 17,524.314 korona és mulékony kereséktelenség esetén 8699 korona napi kártalanításra biztosított összegekről szólnak. Ugyanezen időszakban összesen 708 baleset és pedig haláleset, 35 rokkantsági eset és 664 mulékony kereséktelenségi eset jelentetett be fentnevezett társaságnál.

Napégetés, szeplő és májfolt ellen a leghatásosabb szer a Junó kenőcs. Bővebb felvilágosítást ad *Bantler Ödön* gyógyszerész, Temesvárott.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **KISS JÓZSEF.**

Főmunkatárs: **KÓBOR TAMÁS.**

Henneberg-selyem 45 kr.-tól

14 frt 65 krig méterenként — csak akkor valódi, ha közvetlen gyáraimból rendeltetnek, — fekete, fehér és színes, — a legdivatosabb szövés, szín és mintázatban. **Privát-fogyasztóknak postabér és vámmentesen valamint házhöz szállítva, — mintákat pedig postafordultával küldenek,**

Henneberg G. selyemgyárak (cs. és k. udv. szállító) Zürichben.

— Magyar levelezés. Svájcba kétszeres levélbélyeg ragasztandó. —

SZÉNÁSSY, HOFFMANN ÉS TÁRSA.

párisi és lyoni selyemgyári raktára, Budapest, IV., Bécsi-utca 4.

Raktárunkon található a legszebb és legnagyobb választék divatos selyemkelmék, csipkék és szalagok, valamint gyöngytüllruhák és gyöngytüllkelme-diszekből. Fekete és színes selyemkelmék 85 krtól 14 frtig. Foulard-, Pongis- és Satin Liberty-selymek 65 krtól kezdve. Moiré, Pékin, Moiré-Mousselin minden színben. — Mintákkal kívánatra készséggel szolgálunk.

A Hódoló disszelveonulás

körkép látogatogatóinak **díjmentesen** bemutatattik a

spanyol-amerikai háboru 28 vetített képen.

és

= utazás Svájcban =
50 vetített képen.

Bemutatók minden hétköznap d. u. 5, és 6 ó. Vasár- és ünnepnap d. e. 11, d. u. 4 ó és 6 ó.

